

CZĘŚĆ I

PODSTAWOWE ZASADY/ ZASADY O ZASTOSOWANIU OGÓLNYM – ZASADY PODSTAWOWE

**EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE**

1. Wszystkie osoby pozbawione wolności są traktowane z poszanowaniem ich praw człowieka.
2. Osoby pozbawione wolności zachowują wszystkie prawa, których nie zostały pozbawione zgodnie z prawem w orzeczeniu skazującym je lub zatrzymującym w areszcie.
3. Restrykcje nałożone na osoby pozbawione wolności powinny być ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone.
4. Warunków więziennych naruszających prawa człowieka więźniów nie uzasadnia brak środków.
5. Życie w więzieniu odpowiada, tak jak tylko jest to możliwe, pozytywnym aspektom życia w społeczeństwie.
6. Każde pozbawienie wolności jest prowadzone tak by ułatwić osobom pozbawionym wolności reintegrację w wolnym społeczeństwie.
7. Zachęca się do współpracy z zewnętrznymi służbami społecznymi oraz na ile to możliwe do udziału społeczeństwa obywatelskiego w życiu więziennym.
8. Personel więzienny stanowi istotną

**REGUŁY MANDELI**

**Reguła 1**

Wszyscy więźniowie traktowani będą z szacunkiem wynikającym z ich przyrodzonej godności i wartości jako istot ludzkich. Wobec żadnej osoby uwięzionej nie będą stosowane tortury ani też inne okrutne, niehumanitarne lub poniżające traktowanie albo karanie i wszyscy więźniowie będą przed nimi chronieni. Żadne okoliczności nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Przez cały czas zapewnione będzie bezpieczeństwo więźniów, dostawców usług i odwiedzających.

**Reguła 2**

1. Poniższe reguły będą stosowane bezstronnie. Nie będzie stosowana żadna dyskryminacja ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, przekonania polityczne bądź inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie bądź inny status. Konieczne jest poszanowanie przekonań religijnych i moralnych więźniów.
2. Celem stosowania w praktyce zasady niedyskryminacji, administracja więzienna będzie uwzględniać poszczególne potrzeby więźniów, w szczególności najbardziej wrażliwych kategorii osób znajdujących się w więzieniach. Należy przedsięwziąć niedyskryminujące środki mające na celu ochronę i promowanie praw więźniów, którzy posiadają szczególne potrzeby.

służbę publiczną, dlatego jego rekrutacja, kształcenie i warunki pracy umożliwiają mu utrzymanie wysokich standardów w jego opiece nad więźniami.

9. Wszyscy więźniowie są poddawani regularnej kontroli państwa i niezależnemu monitoringowi.

### **Reguła 3**

Uwięzienie i inne środki skutkujące odizolowaniem osób od świata zewnętrznego są dotkliwe przez sam fakt odebrania prawa do decydowania o sobie w wyniku pozbawienia wolności. Dlatego też system penitencjarny, z wyjątkiem sytuacji, gdy będzie to wynikało z uzasadnionego odseparowania lub zastosowania odpowiednich środków w celu utrzymania dyscypliny, nie będzie wznagał dolegliwości wiążących się z taką sytuacją.

### **Reguła 4**

1. Celem stosowania kary pozbawienia wolności lub podobnego środka wywołującego skutek pozbawienia wolności jest przede wszystkim ochrona społeczeństwa przed przestępczością i zmniejszenie ilości przypadków recydywy. Cel ten może być osiągnięty jedynie wtedy, gdy zastosowany okres uwięzienia, w takim stopniu, w jakim jest to możliwe, zapewnia, by po powrocie do społeczeństwa sprawca przestępstwa był skłonny i zdolny przestrzegać prawa oraz prowadzić życie samodzielnie zarabiając na swoje utrzymanie.

2. W tym celu administracja więzienna oraz inne właściwe organy powinny oferować wykształcenie, szkolenia zawodowe i pracę, a także inne formy pomocy, które będą właściwe i dostępne, łącznie ze środkami o charakterze zaradczym, moralnym, duchowym, zdrowotnym i sportowym. Wszystkie takie programy, czynności i usługi powinny być zapewniane odpowiednio do indywidualnie określonych potrzeb postępowania z więźniami.

### **Reguła 5**

1. Reżim instytucji o charakterze izolacyjnym powinien dążyć do zminimalizowania różnic pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na

wolności, które powodują zmniejszenie u więźniów poczucia odpowiedzialności lub szacunku należnego im jako istotom ludzkim.

2. Administracja więzienna podejmie wszystkie uzasadnione kroki i uregulowania w celu zapewnienia więźniom niepełnosprawnym fizycznie, psychicznie lub w inny sposób pełnego i skutecznego dostępu do życia więziennego na sprawiedliwych zasadach.

## ZAKRES I STOSOWANIE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**10.1** Europejskie Reguły Więzienne stosuje się do osób, które zostały tymczasowo aresztowane przez władze sądowe lub pozbawione wolności w wyniku skazania.

**10.2** Co do zasady osoby, które zostały tymczasowo aresztowane przez władze sądowe oraz osoby pozbawione wolności w wyniku skazania są osadzone jedynie w zakładach, to jest w instytucjach przeznaczonych dla zatrzymanych należących do tych obu kategorii.

**10.3** Reguły mają także zastosowanie do osób:

a) mogących być zatrzymanymi w więzieniu z jakichkolwiek innych przyczyn; lub

b) które zostały tymczasowo aresztowane przez władze sądowe lub pozbawione wolności w wyniku skazania i które mogą z jakichkolwiek innych przyczyn być osadzone w innym miejscu.

**10.4** Wszystkie osoby osadzone w zakładzie lub pozbawione wolności w sposób, o którym mowa w paragrafie 10.3.b są uznawane za więźniów na

### REGUŁY MANDELI

potrzeby niniejszych reguł.

**11.1** Dzieci w wieku poniżej 18 lat nie powinny być osadzone w zakładach dla dorosłych lecz w placówkach specjalnie przeznaczonych do tego celu.

**11.2** Niemniej jednak, jeśli dzieci są wyjątkowo osadzone w takim zakładzie, to obowiązują tam specjalne przepisy biorące pod uwagę ich status i potrzeby.

**12.1** Osoby cierpiące na choroby psychiczne i których stan psychiczny jest nie do pogodzenia z osadzeniem w zakładzie powinny być osadzone w placówce specjalnie przeznaczonej do tego celu.

**12.2** Niemniej jednak, jeśli takie osoby są wyjątkowo przetrzymywane w zakładzie, to obowiązują tam specjalne przepisy biorące pod uwagę ich status i potrzeby.

**13.** Niniejsze zasady stosuje się bezstronnie, bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, język, religię, przekonania polityczne lub inne lub pochodzenie społeczne, przynależność do mniejszości narodowych, stan posiadania, status urodzenia lub inny.

## CZĘŚĆ II

### WARUNKI OSADZENIA

### PRZYJĘCIE/ EWIDENCJA

#### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**14.** Nikt nie może być przyjęty lub przetrzymywany w więzieniu jako więzień bez ważnego nakazu wydanego zgodnie z prawem krajowym.

**15.1** Podczas przyjęcia każdego więźnia rejestruje się następujące dane:

- a) informację dotyczącą tożsamości więźnia;
- b) podstawą nakazu przyjęcia oraz organ władzy, który go wydał;
- c) dzień i godzinę przyjęcia;
- d) spis przedmiotów osobistych więźnia, to jest tych które mają zostać zdeponowane zgodnie z regułą 31;
- e) jakiegokolwiek widoczne urazy oraz skargi dotyczące wcześniejszego złego traktowania;
- f) zgodnie z wymogami tajemnicy lekarskiej jakiegokolwiek informacje na temat stanu zdrowia więźnia, które mogą być istotne dla fizycznego i psychicznego zdrowia więźnia i innych osób.

**15.2** Podczas przyjęcia wszyscy więźniowie otrzymują informację zgodnie z regułą 30.

**15.3** Niezwłocznie po przyjęciu wydaje się powiadomienie o zatrzymaniu więźnia zgodnie z regułą 24.9.

**16.** Możliwie szybko po przyjęciu:

- a) informacja o stanie zdrowia więźnia w

#### REGUŁY MANDELI

##### Reguła 6

W każdym miejscu, w którym przebywają osoby uwięzione, będzie prowadzony standaryzowany system ewidencji więźniów. Taki system może mieć formę elektronicznej bazy danych ewidencji lub księgi ewidencyjnej z ponumerowanymi i podpisanymi stronami. Wprowadzone będą procedury mające zagwarantować bezpieczny szlak audytu oraz uniemożliwić nieuprawniony dostęp lub modyfikację jakichkolwiek informacji zawartych w tym systemie.

##### Reguła 7

Żadna osoba nie będzie przyjęta do zakładu karnego bez ważnej decyzji o uwięzieniu. Następujące informacje będą zawarte w systemie ewidencji więźniów w odniesieniu do każdego nowoprzyjętego więźnia:

- (a) dokładne informacje umożliwiające ustalenie jego tożsamości, z poszanowaniem jego subiektywnie postrzeganej płci;
- (b) powody uwięzienia i organ, który wydał decyzję o uwięzieniu, a także data, czas i miejsce aresztowania;
- (c) dzień i godzina przyjęcia i zwolnienia oraz każdego przeniesienia;
- (d) jakiegokolwiek widoczne urazy oraz skargi dotyczące wcześniejszego złego traktowania;
- (e) spis przedmiotów osobistych więźnia;

momencie przyjęcia uzupełniana jest o badanie medyczne zgodnie z regułą 42;

b) określa się odpowiedni poziom bezpieczeństwa więźnia zgodnie z regułą 52;

c) określa się zgodnie z regułą 52 stopień zagrożenia, jakie dla bezpieczeństwa stanowi więzień;

d) ocenia się wszelką dostępną informację o sytuacji społecznej więźnia, tak by określić najpilniejsze potrzeby osobiste i bytowe więźnia;

e) w przypadku więźniów skazanych podejmuje się działania na rzecz wdrożenia programów zgodnie z częścią VIII niniejszych reguł.

(f) imiona i nazwiska członków jego rodziny, w tym jego dzieci, jeśli takowe posiada, wieku tych dzieci, miejsca przebywania i prawa do opieki lub kurateli;

(g) awaryjne dane kontaktowe i informacje o najbliższych krewnych osoby uwięzionej.

#### **Reguła 8**

Następujące informacje zostaną wpisane w systemie ewidencji więźniów w trakcie pobytu w więzieniu, jeśli ma to zastosowanie:

(a) informacje związane z procesem sądowym, w tym daty przesłuchań sądowych oraz reprezentacja prawna;

(b) wstępne sprawozdania oceniające i klasyfikujące;

(c) informacje dotyczące zachowania i dyscypliny;

(d) wnioski i skargi, w tym zarzuty stosowania tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, o ile nie mają one poufnego charakteru;

(e) informacje o zastosowaniu sankcji dyscyplinarnych;

(f) informacje o okolicznościach oraz powodach jakichkolwiek obrażeń lub śmierci, a w tym drugim przypadku także miejsca przeznaczenia zwłok.

#### **Reguła 9**

Wszelkie zapisy wspomniane w regułach 7 i 8 pozostaną poufne i zostaną udostępnione jedynie tym, których obowiązki zawodowe wymagają dostępu do takich zapisów. Każda osoba uwięziona otrzyma dostęp do zapisów odnoszących się do niej, z zastrzeżeniem zmian

redakcyjnych dopuszczanych przez prawo krajowe, a także otrzyma oficjalną kopię takich zapisów w chwili uwolnienia.

#### **Reguła 10**

Systemy ewidencji więźniów będą również wykorzystane do generowania rzetelnych danych na temat tendencji i cech populacji więziennej, w tym wskaźników obłożenia, w celu stworzenia podstawy do podejmowania decyzji opartych na faktach.

## PRZYDZIAŁ I ZAKWATEROWANIE/ ZAKWATEROWANIE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**17.1** Więźniowie są osadzani, na ile to możliwe, w zakładach znajdujących się jak najbliżej ich domów lub miejsc resocjalizacji.

**17.2** Przydział uwzględnia także wymogi trwającego śledztwa, bezpieczeństwo oraz potrzebę poddania więźniów określonemu rygorowi.

**17.3** Na ile to możliwe konsultuje się z więźniami miejsce ich początkowe osadzenia oraz jakiegokolwiek późniejszego przeniesienia z jednego zakładu do drugiego.

**18.1** Pomieszczenia dla więźniów, a w szczególności sypialnie respektują ludzką

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 12**

W jednoosobowych celach lub pokojach przeznaczonych do izolowania w porze nocnej należy umieszczać tylko po jednym więźniu. Jeśli ze szczególnych powodów, takich jak przejściowe przepełnienie, konieczne stanie się, by centralna administracja więzienna zastosowała odstępstwo od tej reguły, nie jest wskazane, by jeden pokój lub celę zajmowało dwóch więźniów.

W przypadkach wieloosobowych sal sypialnych zajmowane one będą przez więźniów starannie dobranych, jako nadających się do wspólnego przebywania w takich warunkach. Nocą

godność i na ile to możliwe prywatność oraz spełniają wymogi zdrowotne i higieniczne, przy czym właściwą uwagę przykłada się do ich warunków klimatycznych oraz w szczególności objętości kubicznej, rozsądnej powierzchni, oświetlenia, ogrzewania oraz wentylacji.

**18.2** We wszystkich miejscach, w których przebywają, pracują lub zbierają się więźniowie:

a) okna są wystarczająco duże, aby więźniowie mogli czytać lub pracować przy świetle naturalnym w zwykłych warunkach oraz by umożliwić dostęp świeżego powietrza, chyba że jest tam wystarczający system klimatyzacji;

b) sztuczne światło odpowiada uznanym standardom technicznym;

c) system alarmowy umożliwia więźniom skontaktowanie się z personelem więzienia bez zbędnej zwłoki.

**18.3** Wymogi minimum w kwestiach, o których mowa w paragrafach 1 i 2 uregulowane są w prawie krajowym.

**18.4** Prawo krajowe zawiera mechanizmy zapewniające by standardy minimum nie były naruszane poprzez przeludnienie w więzieniach.

**18.5** Więźniowie przebywają w nocy w pojedynczych celach z wyjątkiem przypadków, w których uznano, że korzystne jest wspólne zamieszkanie więźniów.

**18.6** Więźniowie mogą dzielić celę, tylko wtedy gdy jest ona do tego przystosowana oraz jeśli więźniowie uznani są za zdolnych do wspólnego przebywania.

**18.7** Na ile to możliwe więźniowie decydują w kwestii wspólnego dzielenia powierzchni sypialnej.

stosowany będzie regularny nadzór odpowiedni do rodzaju zakładu karnego.

#### **Reguła 13**

Pomieszczenia przeznaczone do użytku więźniów, zwłaszcza pomieszczenia sypialne, będą spełniały wszelkie wymogi zdrowotne, z odpowiednim uwzględnieniem warunków klimatycznych, w szczególności wymogi odpowiedniej zawartości powietrza, minimalnej powierzchni, oświetlenia, ogrzewania i wentylacji.

#### **Reguła 14**

We wszystkich miejscach, w których więźniowie mają mieszkać lub pracować:

okna będą wystarczająco duże, aby umożliwić więźniom czytanie lub pracę przy naturalnym świetle, i będą skonstruowane w taki sposób, aby zapewnić dopływ świeżego powietrza, niezależnie od tego, czy jest zainstalowana sztuczna wentylacja;

więźniom zapewnione będzie sztuczne oświetlenie, tak, aby mogli czytać lub pracować bez uszczerbku dla wzroku.

#### **Reguła 15**

Urządzenia sanitarne będą odpowiednie do zapewnienia każdemu więźniowi możliwości zaspokojenia potrzeb naturalnych w czysty i przyzwoity sposób.

#### **Reguła 16**

Zapewnione zostaną odpowiednie urządzenia do kąpieli i natryski posiadające temperaturę dostosowaną do klimatu, tak, aby każdy więzień był w stanie, oraz mógł być zobowiązany, do korzystania z kąpieli lub prysznica tak często, jak będzie to konieczne dla zapewnienia ogólnej



**18.8** Przy podejmowaniu decyzji o osadzeniu więźniów w określonych więzieniach lub ich oddziałach przywiązuje się wagę do potrzeb osadzonych:

- a) więźniowie śledczy osadzeni są oddzielnie od więźniów skazanych;
- b) mężczyźni osadzeni są oddzielnie od kobiet; oraz
- c) młodociani osadzeni są oddzielnie od starszych więźniów.

**18.9** Można odstąpić od wymogów oddzielnego osadzenia, o których mowa w paragrafie 8, aby umożliwić więźniom wspólne uczestniczenie w organizowanych zajęciach, jednak grupy te zawsze pozostają osobno podczas nocy, chyba że wyrażą zgodę na wspólne zamieszkanie, a władze więzienia są zdania, iż będzie to w najlepszym interesie więźniów.

**18.10** Więźniowie rozmieszczeni są w warunkach z zabezpieczeniami jak najmniej restrykcyjnymi odpowiadającymi ryzyku ich ucieczki lub skrzywdzeniu siebie lub innych.

higieny, stosownie do pory roku i regionu geograficznego, ale przynajmniej jeden raz w tygodniu w przypadku klimatu umiarkowanego.

#### **Reguła 17**

Wszystkie pomieszczenia więzienne używane regularnie przez więźniów będą w każdych okolicznościach utrzymywane we właściwym stanie oraz ścisłej czystości.

## HIGIENA/ HIGIENA OSOBISTA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**19.1** Wszystkie pomieszczenia więzienia utrzymuje się stale w należyтым stanie i czystości.

**19.2** W momencie przyjęcia więźniów do zakładu cele lub inne miejsca, do których są oni kierowani są czyste.

**19.3** Więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność.

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 18**

1. Od więźniów wymagać się będzie zachowania higieny osobistej i w tym celu zapewni się im wodę oraz takie przybory toaletowe, jakie będą niezbędne dla zachowania zdrowia i czystości.

2. Aby więźniowie mogli utrzymać wygląd odpowiedni do zachowania godności osobistej, zapewnione zostaną środki niezbędne do właściwej pielęgnacji włosów i zarostu; mężczyźni będą mieć możliwość regularnego

**19.4** Tworzy się odpowiednie pomieszczenia, tak aby każdy więzień mógł wykąpać się

lub wziąć prysznic w temperaturze stosownej do klimatu, w miarę możliwości codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny.

**19.5** Więźniowie mają obowiązek utrzymania ciała, ubrania oraz obszarów mieszkalnych w czystości i porządku.

**19.6** Władze więzienne wyposażają ich w tym celu w odpowiednie środki w tym w przybory toaletowe i ogólne środki czystości i materiały.

**19.7** Specjalne przepisy regulują potrzeby sanitarne kobiet.

golenia się.

## ODZIEŻ I POŚCIEL

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**20.1** Więźniowie, którzy nie posiadają odpowiedniej odzieży otrzymują odzież odpowiednią dla klimatu.

**20.2** Odzież taka nie jest ani poniżająca ani upokarzająca.

**20.3** Całą odzież utrzymuje się w dobrym stanie i zmienia się, kiedy jest to konieczne.

**20.4** Więźniowie mający pozwolenie na opuszczanie zakładu nie będą zobowiązani do noszenia odzieży wskazującej na ich osadzenie.

**21.** Każdemu więźniowi przydziela się oddzielne łóżko oraz oddzielną i odpowiednią pościel, która utrzymywana jest w dobrym stanie i zmieniana wystarczająco często, aby zapewnić jej czystość.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 19

1. Każdemu więźniowi, któremu nie wolno nosić odzieży własnej, zapewni się komplet odzieży odpowiedni do klimatu i niezbędny do zachowania zdrowia. Odzież taka w żaden sposób nie będzie hańbiąca bądź poniżająca.

2. Całość odzieży będzie czysta i utrzymywana we właściwym stanie. Bielizna będzie zmieniana i prana wystarczająco często dla zachowania higieny.

3. W szczególnych okolicznościach, gdy więzień w określonym celu za zgodą opuszcza instytucję o charakterze izolacyjnym, zezwoli mu się nosić własną, bądź inną niezwracającą uwagi odzież.

#### **Reguła 20**

Jeśli więźniom zezwala się nosić własną odzież, zapewni się przy przyjmowaniu do instytucji o charakterze izolacyjnym, by była ona czysta i w stanie nadającym się do użytku.

#### **Reguła 21**

Każdemu więźniowi, odpowiednio do miejscowych i krajowych zwyczajów, zapewni się oddzielne łóżko wraz z oddzielną pościelą w wystarczającej ilości, która powinna być czysta w momencie jej wydawania, utrzymywana w porządku, oraz wystarczająco często zmieniana w celu zapewnienia jej czystości.

## WYŻYWIENIE/ ŻYWNOSĆ

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**22.1** Więźniom wydaje się pożywienie uwzględniające ich wiek, zdrowie, formę fizyczną, religię, kulturę i rodzaj wykonywanej przez nich pracy.

**22.2** Prawo krajowe określa wymogi pożywienia, w tym minimalną energię i zawartość protein.

**22.3** Jedzenie jest przygotowywane i podawane higienicznie.

**22.4** Dziennie wydawane są trzy posiłki w odpowiednich między nimi przerwach.

**22.5** Woda pitna jest dostępna więźniom przez cały czas.

**22.6** Lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka zleci zmianę diety określonego więźnia ze względów medycznych.

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 22**

1. Każdemu więźniowi w przyjętych porach dnia administracja więzienna zapewni posiłki o wartości odżywczej odpowiedniej do zachowania zdrowia i sił, pełnowartościowe oraz odpowiednio przygotowane i podane.

2. Woda pitna będzie dostępna dla każdego więźnia kiedykolwiek będzie jej potrzebował.

#### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**23.1** Wszyscy więźniowie mają prawo do porady prawnej i dlatego władze zakładu udostępnią odpowiednią bazę dla uzyskania takiej porady.

**23.2** Więźniowie mogą konsultować się w każdej sprawie z swym obrońcą z wyboru i na własny koszt.

**23.3** Tam gdzie istnieje powszechny system bezpłatnej pomocy prawnej władze poddadzą go uwadze więźniów.

**23.4** Konsultacje oraz inna komunikacja, w tym korespondencja na tematy prawne pomiędzy więźniami a ich obrońcami jest poufna.

**23.5** Organ sądowy może w wyjątkowych okolicznościach zezwolić na ograniczenie takiej poufności, by zapobiec poważnemu przestępstwu lub istotnym zagrożeniom dla bezpieczeństwa więzienia.

**23.6** Więźniowie mają dostęp lub prawo trzymania dokumentów związanych z ich procesem.

#### REGUŁY MANDELI

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**24.1** Więźniowie mają prawo porozumiewania się, tak często jak jest to możliwe, poprzez pocztę, telefon lub inne formy komunikacji z ich rodzinami oraz z innymi osobami oraz przedstawicielami organizacji zewnętrznych oraz bycie odwiedzanymi przez te osoby.

**24.2** Komunikacja i wizyty mogą być poddane ograniczeniom i monitoringowi potrzebnym dla kontynuacji śledztwa, utrzymania porządku i bezpieczeństwa, zapobiegania przestępstwom karnym oraz ochrony ofiar przestępstwa, jednak takie ograniczenia, włączając w to określone ograniczenia wprowadzone przez władze sądowe będą jednak przewidywać dopuszczalny minimalny kontakt.

**24.3** Prawo krajowe określa podmioty krajowe i międzynarodowe oraz funkcjonariuszy, z którymi komunikacja więźniów nie jest ograniczana.

**24.4** Sposób wizyt pozwala więźniom na utrzymywanie i rozwijanie więzi rodzinnych w normalny sposób, tak jak tylko jest to możliwe.

**24.5** Władze więzienne pomagają więźniom w utrzymywaniu odpowiednich kontaktów ze światem zewnętrznym oraz dostarczają w tym celu odpowiedniego wsparcia socjalnego.

**24.6** Jakakolwiek informacja o śmierci lub ciężkiej chorobie któregokolwiek z bliskich krewnych jest niezwłocznie przekazywana więźniowi.

**24.7** Ilekroć pozwalają na to okoliczności więzień będzie upoważniony do opuszczenia zakładu karnego albo w asyście albo samodzielnie w celu odwiedzenia chorego krewnego, uczestniczenia

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 58

Więźniom zezwoli się na komunikowanie się pod odpowiednim nadzorem z rodziną i przyjaciółmi w regularnych odstępach czasu:

Poprzez korespondencję pisemną oraz za pomocą, jeśli to możliwe, środków telekomunikacyjnych, elektronicznych oraz innych środków; oraz przez przyjmowanie odwiedzin.

Jeżeli dozwolone są odwiedziny małżeńskie, prawo to będzie stosowane bez dyskryminacji, a kobiety skazane na karę pozbawienia wolności będą mogły korzystać z niego na równi z mężczyznami. Należy utworzyć procedury oraz udostępnić obiekty celem zapewnienia sprawiedliwego i jednakowego dostępu, z odpowiednim uwzględnieniem bezpieczeństwa i godności.

#### Reguła 59

Więźniowie są osadzani, na ile to możliwe, w zakładach znajdujących się jak najbliżej ich domów lub miejsc resocjalizacji.

#### Reguła 60

Wpuszczenie odwiedzających na teren zakładu karnego uzależnione jest od ich zgody na przeszukanie. Odwiedzający może w dowolnej chwili wycofać swoją zgodę, w którym to przypadku administracja więzienna może odmówić mu wstępu na teren zakładu.

Procedury przeszukania i wstępu odwiedzających nie będą poniżające i będą podlegały zasadom zapewniającym przynajmniej

w pogrzebie lub z innych względów humanitarnych.

**24.8** Więźniom wolno poinformować niezwłocznie rodzinę o ich uwięzieniu lub przeniesieniu do innej instytucji oraz o jakiegokolwiek poważnej chorobie lub doznanym zranieniu.

**24.9** Po przyjęciu więźnia do zakładu zgon, poważna choroba lub zranienie więźnia lub też przeniesienie go do szpitala przekazane będzie niezwłocznie do wiadomości małżonka lub partnera więźnia, jeśli ten nie zastrzegł sobie inaczej.

**24.10** Więźniom umożliwia się samodzielne i regularne pozyskiwanie informacji z lektury gazet, czasopism i innych publikacji oraz z radia lub telewizji, chyba że władze sądowe w indywidualnej sprawie nałożyły na określony czas specjalny zakaz.

**24.11** Władze więzienne zapewniają by więźniowie mogli uczestniczyć w wyborach, referendach i innych aspektach życia publicznego, w taki sposób na jaki pozwalają przysługujące im prawa.

**24.12** Więźniowie mają prawo komunikowania się z mediami, chyba że poważne powody zabraniają tego ze względu na bezpieczeństwo, interes publiczny lub dla ochrony interesu ofiar, innych więźniów lub personelu.

taką samą ochronę, jak te określone w regułach od 50 do 52. Należy unikać przeprowadzania szczegółowych oględzin ciała oraz nie należy stosować ich w stosunku do dzieci.

#### **Reguła 61**

Więźniom będącym przyznane stosowne możliwości, czas i środki niezbędne do wideł, konsultowania się i komunikowania z obrońcą przez siebie wybranym lub osobą świadczącą pomoc prawną - bez zwłoki, podsłuchiwanie i cenzury oraz w pełni poufnie - w jakiegokolwiek kwestii prawnej, zgodnie z obowiązującym prawem krajowym. Konsultacje mogą odbywać się w zasięgu wzroku, ale nie w zasięgu słuchu personelu więziennego.

Jeżeli więźniowie nie mówią językiem lokalnym, administracja więzienna ułatwi dostęp do usług niezależnego kompetentnego tłumacza.

Więźniowie powinni mieć dostęp do skutecznej pomocy prawnej.

#### **Reguła 62**

Więźniom będącym obywatelami innych państw zapewni się odpowiednie środki komunikowania się z przedstawicielami dyplomatycznymi i konsularnymi państw, których są obywatelami.

Więźniowie, którzy są obywatelami państw nieposiadających przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego w danym kraju, jak również uchodźcy i osoby nieposiadające żadnego obywatelstwa, będą dysponowali podobnymi środkami komunikowania się z przedstawicielem dyplomatycznym państwa, które reprezentuje ich interesy, lub też z innymi krajowymi lub międzynarodowymi organami, których zadaniem jest ochrona takich osób.

### Reguła 63

Więźniów będzie się regularnie informować o ważniejszych wiadomościach poprzez lekturę gazet, czasopism, bądź też specjalnych wydawnictw instytucji o charakterze izolacyjnym, słuchanie transmisji bezprzewodowych, wykłady lub inne podobne środki, uznane i kontrolowane przez administrację zakładu.

## RYGOR WIĘZIENNY

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**25.1** Rygor jakemu podlegają więźniowie zapewnia zrównoważony program działań.

**25.2** Rygor ten pozwala więźniom na spędzanie czasu poza ich celami, tak długo jak jest to potrzebne dla właściwego stopnia ludzkich i społecznych relacji.

**25.3** Rygor ten zapewnia także potrzeby bytowe więźniów.

**25.4** Szczególna uwaga poświęcona jest potrzebom więźniów, którzy doświadczyli fizycznego, psychicznego lub seksualnego wykorzystywania.

### REGUŁY MANDELI

## PRACA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**26.1** Praca więźniów traktowana jest jako pozytywny element rygoru więziennego i nigdy nie jest używana jako kara.

**26.2** Władze więzienne dążą do zapewnienia

### REGUŁY MANDELI

### Reguła 96

Wszyscy więźniowie odbywający wyrok będą mieć możliwość podjęcia pracy i/lub aktywnego uczestniczenia w swojej rehabilitacji,

wystarczająco pożytecznej pracy.

**26.3** Na ile to możliwe, praca przydzielana więźniom ma przyczynić się do podtrzymania lub rozwoju ich zdolności do zwykłego zarabiania na życie po zwolnieniu.

**26.4** Zgodnie z regułą 13 przydział określonego rodzaju pracy odbywa się bez dyskryminacji ze względu na płeć.

**26.5** Praca obejmująca szkolenie zawodowe zapewniana będzie więźniom mogącym z niego skorzystać, a w szczególności młodym więźniom.

**26.6** Więźniowie mogą wybierać rodzaj zatrudnienia, które chcą wykonywać w ramach limitów zatrudnienia, doboru zawodowego oraz wymogów porządku i dyscypliny.

**26.7** Organizacja i metody pracy w zakładach są, tak dokładnie jak to możliwe, zbliżone do podobnej pracy w społeczeństwie, tak aby przygotować więźniów do warunków normalnego życia zawodowego.

**26.8** Chociaż dążenie do zysku z produkcji w zakładzie może być pożyteczne dla podnoszenia poziomu i poprawiania jakości szkolenia, interes nie powinien być podporządkowane temu celowi.

**26.9** Władze więzienne zapewniają pracę więźniom albo we własnym zakresie albo we współpracy z prywatnymi podmiotami wewnątrz albo na zewnątrz zakładu.

**26.10** W każdym przypadku zapewnia się sprawiedliwe wynagrodzenie za pracę

odpowiednio do ich zdolności fizycznych i psychicznych stwierdzonych przez lekarza lub innego wykwalifikowanego pracownika służby zdrowia.

Zapewniona będzie wystarczająca ilość pracy o użytecznych charakterze, tak, aby można było zatrudniać więźniów przez normalny dzień roboczy.

#### **Reguła 97**

Praca więźniów nie powinna mieć charakteru dolegliwości.

Więźniowie nie będą trzymani w niewoli lub poddaństwie.

Więźniowie nie będą zmuszani do pracy na korzyść własną lub prywatną jakiegokolwiek pracownika zakładu karnego.

#### **Reguła 98**

W takim stopniu, jak to możliwe, zapewniana praca będzie tego typu, by utrzymać bądź zwiększyć zdolność więźnia do uczciwego zarabiania na życie po zwolnieniu.

Więźniom będącym w stanie z tego skorzystać, w szczególności więźniom młodym, zapewnione zostanie szkolenie zawodowe w zakresie użytecznych zawodów.

W ramach ograniczeń wynikających z predyspozycji do wykonywania zawodu oraz wymogów więziennej organizacji i dyscypliny, więźniom umożliwiał się będzie wybór zawodu, który chcą wykonywać.

#### **Reguła 99**

Organizacja i metody pracy w zakładzie karnym, w takim stopniu, jak to możliwe, będą przypominać organizację i metody wykonywania



więźniów.

**26.11** Więźniowie mają prawo do wydawania co najmniej części swoich zarobków na zakup dozwolonych artykułów użytku osobistego oraz do przesłania ich części rodzinie

**26.12** Więźniowie mogą być też zachęceni do oszczędzania części swoich zarobków, które będą im wydane w momencie zwolnienia lub spożytkowane na inne dozwolone cele.

**26.13** Warunki bezpieczeństwa i higieny pracy więźniów chronią ich odpowiednio i nie są mniej restrykcyjne niż te mające zastosowanie do pracowników pozawięziennych.

**26.14** Wydaje się przepisy o ubezpieczeniu więźniów od wypadków przy pracy i chorób zawodowych na warunkach nie mniej korzystnych niż te regulujące zatrudnienie pracowników pozawięziennych.

**26.15** Maksymalny dzienny i tygodniowy czas pracy więźniów określa się zgodnie z miejscowymi regułami lub zwyczajami stosowanymi w odniesieniu do zatrudnienia wolnych pracowników.

**26.16** Więźniowie mają co najmniej jeden dzień wolny w tygodniu oraz wystarczający czas na naukę i inne zajęcia.

**26.17** Jak tylko jest to możliwe więźniowie pracujący objęci są krajowym systemem ubezpieczeń społecznych.

podobnej pracy poza zakładem, tak aby przygotować więźniów do normalnego życia zawodowego.

Niemniej, interes więźniów i ich szkolenie zawodowe nie mogą być podporządkowane celowi uzyskiwania zysku ekonomicznego z działalności gospodarczej prowadzonej w ramach zakładu karnego.

#### **Reguła 100**

Preferowane jest, by jednostki gospodarcze i gospodarstwa rolnicze instytucji o charakterze izolacyjnym zarządzane były bezpośrednio przez administrację instytucji, a nie przez prywatnych przedsiębiorców.

W przypadkach, gdy więźniowie są zatrudnieni przy pracy nie kontrolowanej przez administrację zakładu karnego, zawsze będą oni pozostawać pod nadzorem personelu zakładu. O ile praca nie jest wykonywana na rzecz innych instytucji państwowych, za pracę taką płacone będzie normalne wynagrodzenie na rzecz administracji zakładu przez osoby, na rzecz których praca jest świadczona, przy wzięciu pod uwagę wyników pracy więźniów.

#### **Reguła 101**

Odpowiednie przepisy, mające na celu ochronę bezpieczeństwa i zdrowia pracowników na wolności, w równym stopniu przestrzegane będą w zakładach karnych.

Więźniom, którzy ulegli wypadkom przy pracy lub chorobie zawodowej zapewnione zostanie odszkodowanie na warunkach nie mniej korzystnych niż te, które zgodnie z prawem przysługują pracownikom na wolności.

#### **Reguła 102**

Maksymalny dzienny i tygodniowy wymiar czasu pracy więźniów określony będzie przez prawo lub przepisy administracyjne, przy wzięciu pod uwagę miejscowych przepisów lub zwyczajów odnoszących się do zatrudniania wolnych pracowników.

Ustalony w ten sposób wymiar czasu pracy będzie uwzględniał jeden dzień odpoczynku w tygodniu oraz wystarczającą ilość czasu na edukację oraz inne czynności wymagane jako część przewidzianego postępowania z więźniami i ich resocjalizacji.

#### **Reguła 103**

Zostanie zapewniony system sprawiedliwego wynagradzania pracy więźniów.

W ramach tego systemu więźniom zezwoli się na wydawanie przynajmniej części zarobków na dozwolone artykuły służące do własnego użytku oraz na przesyłanie części zarobków rodzinie.

System ten powinien także zapewniać, by część zarobków była wyodrębniana i przechowywana przez administrację instytucji, tak, aby stanowiły fundusz, który zostanie przekazany więźniowi w chwili jego zwolnienia.

## ĆWICZENIA I REKREACJA/ ĆWICZENIA FIZYCZNE I SPORT

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**27.1** Każdy więzień ma możliwość uprawiania sportu na świeżym powietrzu przez co najmniej jedną godzinę dziennie, jeśli pozwalają na to warunki pogodowe.

**27.2** Przy złej pogodzie organizowane są inne

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 23**

1. Każdy więzień, który nie jest zatrudniony przy pracach wykonywanych na wolnym powietrzu, będzie miał codzienną, przynajmniej jednogodzinną, możliwość wykonywania

zajęcia umożliwiające więźniom podjęcie aktywności fizycznej.

**27.3** Integralną częścią rygoru więziennego są odpowiednio zorganizowane zajęcia promujące sprawność fizyczną i zawierające stosowne ćwiczenia oraz możliwości rekreacyjne.

**27.4** Władze więzienne ułatwiają podejmowanie takich zajęć poprzez zapewnienie odpowiednich instalacji i sprzętu.

**27.5** Władze więzienne podejmują działania dla zorganizowania specjalnych zajęć dla tych więźniów którzy ich potrzebują.

**27.6** Zapewnione będą możliwości rekreacji obejmujące sport, gry, zajęcia kulturalne, hobbystyczne i inne zajęcia wypoczynkowe, a więźniowie na ile to możliwe będą mogli je organizować.

**27.7** Więźniowie mają prawo gromadzić się podczas wykonywania ćwiczeń oraz uczestniczyć w zajęciach rekreacyjnych.

odpowiednich ćwiczeń fizycznych na wolnym powietrzu, jeśli warunki pogodowe na to pozwalają.

2. Młodzi więźniowie, oraz inni będący w odpowiednim wieku i kondycji fizycznej, otrzymają w czasie przeznaczonym na ćwiczenia fizyczne możliwość wykonywania ćwiczeń sportowych i rekreacyjnych. W tym celu należy zapewnić odpowiednią przestrzeń, urządzenia i wyposażenie.

## EDUKACJA/ EDUKACJA I WYPOCZYNEK

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**28.1** Każdy zakład karny stara się zapewnić więźniom dostęp do programów edukacyjnych, które są wszechstronne jak tylko możliwe i które spełniają ich indywidualne potrzeby biorąc pod uwagę ich aspiracje.

**28.2** Szczególna uwaga poświęcona będzie więźniom mającym problemy z analfabetyzmem lub umiejętnością liczenia oraz tym którzy nie mają wykształcenia podstawowego lub zawodowego.

**28.3** Specjalną uwagę przykładana się do edukacji

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 104

Zapewni się możliwość dalszej edukacji wszystkim więźniom, którzy będą w stanie odnieść z tego korzyść, włączając w to także naukę religii w krajach, w których jest to możliwe. Kształcenie analfabetów oraz młodych więźniów będzie obowiązkowe, na co administracja zakładu karnego będzie zwracała szczególną uwagę.

W takim stopniu, jak to możliwe edukacja więźniów będzie zintegrowana z systemem

więźniów młodocianych oraz tych mających specjalne potrzeby.

**28.4** W ramach rygoru więziennego edukacja ma status nie niższy niż praca a więźniowie nie są pokrzywdzeni finansowo lub w inny sposób za uczestniczenie w edukacji.

**28.5** Każda instytucja ma bibliotekę na użytek więźniów, odpowiednio wyposażoną

w bogaty zestaw materiałów, książek i innych nośników, tak rozrywkowych, jaki edukacyjnych.

**28.6** Gdziekolwiek to możliwe, biblioteka więzienna powinna być zorganizowana we współpracy z lokalnymi bibliotekami publicznymi.

**28.7** Tak dalece, jak jest to wykonalne, edukacja więźniów:

a) jest zintegrowana z systemem edukacyjnym kraju, tak aby po zwolnieniu mogli kontynuować edukację i kształcenie zawodowe bez trudności; oraz

b) odbywa się w pozawięziennych placówkach oświatowych.

edukacyjnym kraju, tak, aby po zwolnieniu mogli oni bez trudności kontynuować edukację.

### **Reguła 105**

Dla psychicznego i fizycznego zdrowia więźniów we wszystkich instytucjach zapewnione zostaną zajęcia wypoczynkowe i kulturalne.

## **WOLNOŚĆ MYŚLI, SUMIENIA I WYZNANIA/ RELIGIA**

### **EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE**

**29.1** Wolność myśli, sumienia i wyznania więźniów jest szanowana.

**29.2** Rygor więzienny na tyle, na ile to możliwe, pozwala więźniom na praktykowanie ich religii i wyznań, uczestniczenie w nabożeństwach lub spotkaniach prowadzonych

przez zaaprobowanych przedstawicieli tych

### **REGUŁY MANDELI**

#### **Reguła 65**

Jeśli w zakładzie karnym przebywa wystarczająca liczba więźniów tego samego wyznania, zostanie wyznaczony lub zaakceptowany posiadający odpowiednie kwalifikacje przedstawiciel tego wyznania. Jeśli uzasadnione jest to liczbą więźniów i pozwalają na to warunki, osoba taka

religii lub wyznań, przyjmowanie wizyt duszpasterskich składanych przez przedstawicieli takich religii i wyznań oraz posiadanie książek lub literatury z zakresu ich lub wyznań.

**29.3** Więźniowie nie mogą być zmuszani do praktykowania religii lub wyznań, uczestniczenia w nabożeństwach lub przyjmowania wizyt duszpasterskich składanych przez przedstawicieli jakiegokolwiek religii i wyznania.

powinna zostać zaangażowana na stałe.

Odpowiedniemu przedstawicielowi danego wyznania, wyznaczonemu lub zaakceptowanemu zgodnie z ustępem 1 niniejszej zasady, w odpowiednich terminach zezwoli się na regularne odprawianie nabożeństw oraz składanie prywatnych wizyt duszpasterskich więźniom tego wyznania.

Żadnemu więźniowi nie odmówi się dostępu do odpowiedniego przedstawiciela jakiegokolwiek religii. Jednocześnie, gdy którykolwiek z więźniów sprzeciwi się wizycie jakiegokolwiek przedstawiciela religijnego, jego poglądy będą w pełni respektowane.

#### **Reguła 66**

W takim stopniu, w jakim to będzie możliwe, każdemu więźniowi zezwoli się na zaspokajanie jego potrzeb religijnych poprzez uczęszczanie na nabożeństwa odbywające się w zakładzie karnym oraz posiadanie książek na temat przestrzegania wskazań religijnych i obejmujących zasady wyznawanej przez niego religii.

## INFORMACJA/ INFORMOWANIE WIĘŹNIÓW I SKARGI WIĘŹNIÓW

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**30.1** W momencie przyjęcia i zawsze później, gdy istnieje taka potrzeba, wszyscy więźniowie informowani są pisemnie i ustnie o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym.

**30.2** Więźniowie mają prawo posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji.

**30.3** Więźniowie informowani są o jakimkolwiek postępowaniu mającym z nimi związek, a jeśli są

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 54**

Każdemu więźniowi, w chwili jego przyjęcia do zakładu karnego, dostarczy się pisemną informację na temat:

Wymogów dyscyplinarnych zakładu oraz przepisów dotyczących postępowania z więźniami tej kategorii, do której ten więzień należy;

skazani, o wymiarze kary do odbycia oraz możliwościach przedterminowego zwolnienia.

Jego praw, w tym ustalonych metod zasięgania informacji, dostępu do porad prawnych, w tym za pośrednictwem programów pomocy prawnej, a także procedur składania próśb lub skarg;

Swoich obowiązków, w tym obowiązujących sankcji dyscyplinarnych;

oraz

Wszystkich innych kwestii, jakie są potrzebne, aby umożliwić więźniowi przystosowanie się do życia w zakładzie.

#### **Reguła 55**

Informacje, o których mowa w regule 54 będą dostępne w najpowszechniej stosowanych językach, zgodnie z potrzebami populacji więziennej. W przypadku, gdy więzień nie rozumie żadnego z tych języków, zapewniona zostanie pomoc tłumacza.

Jeśli więzień nie potrafi czytać, powyższe informacje zostaną mu przekazane ustnie. Więźniowie z niepełnosprawnością sensoryczną otrzymają te informacje w sposób dostosowany do ich potrzeb.

Administracja więzienna wywiesi w widocznym miejscu skrócone wersje tych informacji w obszarach wspólnego przebywania więźniów.

## MIENIE WIĘŹNIÓW/ PRZECHOWYWANIE PRZEDMIOTÓW STANOWIĄCYCH WŁASNOŚĆ WIĘŹNIÓW

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**31.1** Wszelka własność, której więźniom nie wolno zatrzymać zgodnie z regulaminem więziennym umieszcza się w depozycie z chwilą przyjęcia ich do tego zakładu

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 67**

Wszelkie pieniądze, kosztowności, odzież i inne przedmioty należące do więźnia, których zgodnie z przepisami zakładu nie wolno mu zatrzymać,

**31.2** Więzień, którego własność wzięta zostaje do depozytu kwituje wykaz zdeponowanych przedmiotów.

**31.3** Przedsięwzięte są działania na rzecz utrzymania własności w dobrym stanie.

**31.4** Jeżeli okaże się koniecznym zniszczenie jakiegoś przedmiotu, fakt ten rejestruje się i powiadamia o nim danego więźnia.

**31.5** Więźniowie zgodnie z wymogami higieny, porządku i bezpieczeństwa są uprawnieni do nabywania lub otrzymywania na własne potrzeby produktów, włączając w to żywność i napoje po cenach, które nie są znacznie wyższe niż te stosowane na wolności.

**31.6** Jeżeli więzień posiada jakieś lekarstwa w chwili przyjęcia go do zakładu, o ich użyciu decyduje lekarz.

**31.7** Jeśli więźniowie mają prawo posiadania swojej własności władze więzienne podejmują działania dla ułatwienia im spokojnego jej posiadania.

zostaną w chwili przyjęcia do tego zakładu zdeponowane w bezpiecznym miejscu. Spis tych przedmiotów zostanie podpisany przez więźnia. Podjęte zostaną kroki w celu zachowania ich w dobrym stanie.

Z chwilą zwolnienia więźnia z zakładu wszelkie takie przedmioty i pieniądze będą mu zwrócone, z wyjątkiem tych, które więzień, w ramach posiadanego upoważnienia, wydał lub przestał poza zakład, lub też gdy ze względów higieny konieczne stało się zniszczenie jakiegokolwiek części odzieży. Więzień podpisze pokwitowanie odbioru rzeczy i pieniędzy, które zostały mu zwrócone.

Jakiegokolwiek pieniądze lub przedmioty, które więzień otrzymał z zewnątrz, będą traktowane w ten sam sposób.

Jeżeli więzień będzie w posiadaniu jakichkolwiek narkotyków lub lekarstw, lekarz lub inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia zadecyduje, co uczynić z takimi przedmiotami.

## PRZENOSZENIE WIĘŹNIÓW

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**32.1** Podczas przenoszenia więźniów z jednego zakładu do drugiego lub do innych miejsc, takich jak sąd czy szpital ogranicza się, na ile to możliwe, wystawianie ich na widok publiczny oraz podejmuje się odpowiednie środki zabezpieczające, aby zapewnić ich anonimowość.

**32.2** Transportowanie więźniów w pojazdach niedostatecznie przewiewnych lub oświetlonych albo w jakiegokolwiek inny sposób, który narażałby

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 73

Kiedy więźniowie są przenoszeni do zakładu karnego lub z takiego zakładu, powinni być wystawiani w najmniejszym możliwym stopniu na widok publiczny. Powinny być podjęte odpowiednie kroki w celu ich ochrony przed zniewagami, ciekawością lub rozgłosem w jakiegokolwiek formie.

Transport więźniów w środkach transportu z

ich na niepotrzebne cierpienie fizyczne, jest zakazane.

**32.3** Transport więźniów prowadzony jest na koszt władz publicznych i pod ich kierunkiem.

niedostateczną wentylacją lub oświetleniem lub w jakikolwiek inny sposób, który poddawałby ich niepotrzebnym cierpieniom fizycznym, jest zabroniony.

Transport więźniów będzie odbywał się na koszt administracji oraz na równych warunkach dla każdego z nich.

## ZWOLNIENIE WIĘŹNIÓW

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**33.1** Wszyscy więźniowie zwalniani są bez zwłoki w momencie wygaśnięcia ich nakazów lub gdy sąd lub inny organ zarządza ich zwolnienie.

**33.2** Data i czas zwolnienia są rejestrowane.

**33.3** Wszyscy więźniowie korzystają z oddziaływań zorganizowanych, tak aby pomóc im w powrocie do społeczeństwa po zwolnieniu.

**33.4** Wszystkie te przedmioty i pieniądze należące do więźnia zwraca się w chwili jego zwolnienia, z wyjątkiem pieniędzy, które zezwolono mu wydać lub mienia, które zezwolono mu wystać z więzienia lub gdy ze względów higienicznych nakazano zniszczyć jakiś przedmiot.

**33.5** Więzień poświadcza jakie przedmioty mu zwrócono.

**33.6** Kiedy zwolnienie poprzedzone jest przygotowaniem do zwolnienia więźniowi

proponowane jest, możliwe najbliżej dnia zwolnienia, badanie lekarskie zgodnie z regułą 42.

**33.7** Podejmuje się odpowiednie kroki w celu zapewnienia zwalnianym więźniom niezbędnych dokumentów i dowodów osobistych oraz

### REGUŁY MANDELI



pomocy w znalezieniu mieszkania i pracy.

**33.8** Zwalniani więźniowie zaopatrywani są ponadto w środki utrzymania na najbliższy okres po zwolnieniu, posiadają należyte oraz odpowiednie do klimatu i pory roku ubrania, a także mają wystarczające środki, by dotrzeć do miejsca, do którego się udają.

## KOBIETY

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**34.1** Dodatkowo poza szczegółowymi przepisami niniejszych reguł odnoszącymi się do kobiet więźniów władze przywiązują szczególną uwagę do cech kobiet związanych m.in. z ich potrzebami fizycznymi, zawodowymi, społecznymi i psychologicznymi podczas podejmowania decyzji dotyczących aspektów ich pozbawienia wolności.

**34.2** Szczególne wysiłki podejmuje się na rzecz zapewnienia kobietom więźniom dostępu do specjalnych programów dla więźniów mających potrzeby wymienione w regule 25.4.

**34.3** Kobiety więźniowie mają prawo porodu poza zakładem karnym, a w przypadku narodzin dziecka w więzieniu władze zapewnią konieczne wsparcie i infrastrukturę.

### REGUŁY MANDELI

## NIELETNI POZBAWIENI WOLNOŚCI

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**35.1** W sytuacji wyjątkowej, w której nieletni poniżej 18 roku życia osadzeni są w zakładzie karnym dla dorosłych władze zapewniają by poza programem

dostępnym dla wszystkich więźniów,

### REGUŁY MANDELI

więźniowie, którzy są nieletni mieli dostęp do programów społecznych, psychologicznych i edukacyjnych, opieki religijnej oraz programów rekreacyjnych lub ich odpowiedników dostępnych dzieciom przebywającym na wolności.

**35.2** Każdy więzień będący nieletnim i podlegający obowiązkowi szkolnemu ma dostęp do takiej edukacji.

**35.3** Nieletnim zwolnionym z zakładu zapewniona jest dodatkowa pomoc.

**35.4** W przypadku osadzenia nieletnich w zakładzie przebywają oni w części więzienia oddzielonej od tej używanej przez dorosłych, chyba że zostanie uznane, iż jest to wbrew interesom nieletniego.

## DZIECI

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**36.1** Dzieci mogą pozostać w zakładzie karnym z rodzicem tylko wtedy gdy leży to w ich najlepszym interesie. Nie są one traktowane jak więźniowie.

**36.2** W przypadku zgody na pozostawienie dzieci w zakładzie z ich rodzicem wymaga to zorganizowania żłobka z wykwalifikowanym personelem, gdzie dzieci są pozostawiane, kiedy ich rodzice biorą udział w zajęciach, podczas których dzieci nie mogą być obecne.

**36.3** Zapewnia się specjalne wyposażenie tak by chronić dobro tych dzieci.

### REGUŁY MANDELI

## CUDZOZIEMCY

#### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**37.1** Więźniów cudzoziemców informuje się bezzwłocznie o prawie do kontaktowania się oraz otrzymania pomocy w kontaktowaniu się ze służbami dyplomatycznymi lub konsularnymi ich państwa.

**37.2** Więźniom obywatelom państw, które nie mają przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego w danym kraju oraz uchodźcom lub bezpaństwowcom, stwarza się podobne ułatwienia w nawiązaniu kontaktu z przedstawicielstwami dyplomatycznymi państwa, które reprezentuje ich interesy, albo z każdym innym organem krajowym lub międzynarodowym, którego zadaniem jest bronić interesów takich osób.

**37.3** W interesie więźniów cudzoziemców, którzy mogą mieć specjalne potrzeby władze

więzienne współpracują z funkcjonariuszami dyplomatycznymi lub konsularnymi reprezentującymi więźniów.

**37.4** Więźniom cudzoziemcom zapewniane są szczegółowe informacje o pomocy prawnej.

**37.5** Więźniowie cudzoziemcy informowani są o możliwości zwrócenia się o odbycie kary w innym państwie.

#### REGUŁY MANDELI

### MNIEJSZOŚCI ETNICZNE I JĘZYKOWE

#### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**38.1** Podejmowane są specjalne starania by

#### REGUŁY MANDELI

sprostać potrzebom więźniów należących do mniejszości językowych i etnicznych.

**38.2** Na ile to możliwe praktyka kulturowa różnych grup będzie miała miejsce w zakładzie.

**38.3** Potrzeby językowe zaspokaja się poprzez używanie kompetentnych tłumaczy oraz poprzez zapewnianie materiałów pisemnych w językach używanych w określonym zakładzie.

### CZĘŚĆ III

#### ZDROWIE

#### OPIEKA ZDROWOTNA/ USŁUGI MEDYCZNE

##### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**39.** Władze więzienne chronią zdrowie wszystkich więźniów znajdujących się pod ich opieką.

##### REGUŁY MANDELI

###### Reguła 24

1. Zapewnienie więźniom opieki zdrowotnej stanowi odpowiedzialność państwową. Więźniowie powinni mieć dostęp do opieki zdrowotnej o takim samym standardzie, jaki dostępny jest tym, którzy nie są uwięzieni oraz powinni mieć dostęp do niezbędnych usług medycznych nieodpłatnie, bez dyskryminacji ze względu na ich status prawny.
2. Usługi medyczne powinny być zorganizowane w ścisłym powiązaniu z powszechną służbą zdrowia w sposób gwarantujący ciągłość leczenia i opieki, w tym leczenia HIV, gruźlicy oraz innych chorób zakaźnych, jak również uzależnienia od narkotyków.

## EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**40.1** Służba zdrowia w zakładzie zorganizowane są w ścisłym powiązaniu z ogólną administracją lokalnej lub powszechnej służby zdrowia.

**40.2** Polityka zdrowotna w zakładzie jest zintegrowana i zgodna z narodową polityką zdrowotną.

**40.3** Więźniowie mają dostęp do służby zdrowia dostępnej w kraju bez dyskryminacji ze względu na ich sytuację prawną.

**40.4** Służba zdrowia w zakładzie diagnozuje i leczy choroby fizyczne lub psychiczne lub upośledzenia dolegające więźniom.

**40.5** W tym celu każdy więzień korzysta z pomocy medycznej, chirurgicznej i psychiatrycznej dostępnej społeczeństwu na wolności.

**41.1** Każdy więzień ma możliwość korzystania z usług co najmniej jednego wykwalifikowanego lekarza pierwszego kontaktu.

**41.2** Podejmowane są działania dla zapewnienia by cały czas dostępny był wykwalifikowany lekarz na wypadek nieoczekiwanej potrzeby.

**41.3** W przypadku gdy zakład nie ma zatrudnionego lekarza na cały etat, lekarz zatrudniony na część etatu dyżuruje regularnie.

**41.4** Każdy zakład karny dysponuje personelem odpowiednio przeszkolonym w zakresie opieki medycznej.

**41.5** Każdy więzień ma dostęp do wykwalifikowanego lekarza dentystry i okulisty.

## REGUŁY MANDELI

### Reguła 25

1. Każdy zakład karny będzie posiadać służby medyczne zajmujące się oceną, promowaniem, ochroną i poprawą fizycznego i psychicznego zdrowia więźniów, zwracając szczególną uwagę na więźniów ze specjalnymi potrzebami medycznymi lub problemami zdrowotnymi hamującymi ich proces rehabilitacji.

2. Służby medyczne będą obejmować zespół interdyscyplinarny składający się z odpowiednio wykwalifikowanego personelu, działającego z zachowaniem całkowitej niezależności klinicznej i posiadającego wystarczającą wiedzę z dziedziny psychologii i psychiatrii. Pomoc stomatologa powinna być dostępna dla każdego więźnia.

### Reguła 26

1. Służby medyczne sporządzą i będą przechowywać dokładną, aktualną i poufną dokumentację medyczną wszystkich więźniów. Każdy więzień może poprosić o wgląd w swoją dokumentację. Więzień może wyznaczyć osobę trzecią, która ma uzyskać wgląd w jego dokumentację medyczną.

2. Po przeniesieniu więźnia dokumentacja medyczna zostanie przekazana służbom medycznym instytucji przyjmującej i będzie objęta tajemnicą lekarską.

### Reguła 27

1. Wszystkie zakłady karne zapewnią szybki dostęp do opieki lekarskiej w nagłych przypadkach. Więźniowie, którzy wymagają leczenia specjalistycznego lub zabiegu chirurgicznego, będą przenoszeni do

wyspecjalizowanych instytucji lub szpitali cywilnych. W sytuacji, gdy zakład posiada pomieszczenia szpitalne, to dysponują one odpowiednią kadrą i wyposażeniem, tak, aby zapewnić skierowanym do nich więźniom właściwą opiekę i leczenie.

2. Decyzje lekarskie mogą podejmować tylko właściwi pracownicy służby zdrowia i nie mogą one zostać uchylone lub zignorowane przez personel pozamedyczny zatrudniony w zakładzie karnym.

#### **Reguła 28**

W zakładach karnych dla kobiet powinny istnieć specjalne pomieszczenia służące wszelkiej koniecznej przedporodowej i poporodowej opiece i leczeniu. W przypadkach, gdy będzie to możliwe zapewni się, aby poród odbywał się w szpitalu znajdującym się poza zakładem karnym. Jeśli dziecko urodzi się w zakładzie karnym, informacja ta nie będzie umieszczana w akcie urodzenia.

## OBOWIĄZKI LEKARZA/ USŁUGI MEDYCZNE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**42.1** Lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka mu podlegająca ogląda każdego więźnia niezwłocznie po jego przyjęciu i bada go, chyba że nie jest to konieczne.

**42.2** Lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka mu podlegająca bada więźnia przy zwolnieniu, na jego prośbę a winnym przypadku bada więźnia jeśli jest to konieczne.

**42.3** Badając więźnia lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka mu podlegająca zwraca szczególną uwagę na:

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 30**

Lekarz lub inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia, niezależnie od tego, czy musi składać sprawozdania lekarzowi, ma obowiązek obejrzeć, zbadać i porozmawiać z każdym więźniem tak szybko, jak to możliwe po jego przyjęciu, a także później, gdy będzie to potrzebne. Szczególną uwagę należy zwrócić na:

rozpoznanie potrzeb zdrowotnych oraz podjęcie wszelkich niezbędnych środków w celu leczenia;

Wykrycie złego traktowania, na jakie mogli być

<p>a) przestrzeganie normalnych zasad tajemnicy lekarskiej;</p>	<p>narażeni przeniesieni więźniowie przed przyjęciem do danego więzienia;</p>
<p>b) diagnozowanie chorób fizycznych i psychicznych i podejmowanie wszystkich potrzebnych działań na rzecz ich leczenia oraz dla kontynuowania trwającego leczenia;</p>	<p>Wykrycie jakichkolwiek oznak presji psychologicznej lub innego rodzaju spowodowanej faktem pozbawienia wolności, w tym między innymi, ryzyka samobójstwa lub samookaleczenia i objawów odstawiennych będących wynikiem zażywania narkotyków, leków lub alkoholu; a także podejmowanie wszelkich odpowiednich zindywidualizowanych środków zaradczych;</p>
<p>c) rejestrowanie i przekazywanie odpowiednim władzom informacji na temat jakichkolwiek oznak wskazujących, iż przemoc mogła być zastosowana wobec więźniów;</p>	<p>Oddzielenie więźniów, co do których podejrzewa się, iż są nosicielami chorób zakaźnych, a także zapewnienie im właściwego leczenia w okresie zakażenia;</p>
<p>d) zajmowanie się objawami uzależnień wynikających z używania narkotyków, leków lub alkoholu;</p>	<p>Określenie fizycznej zdolności więźniów do pracy, do ćwiczeń fizycznych oraz brania udziału w innych czynnościach, zależnie od potrzeb.</p>
<p>e) identyfikowanie jakiegokolwiek presji psychologicznej lub emocjonalnej spowodowanej faktem pozbawienia wolności;</p>	<p><b>Reguła 31</b></p>
<p>f) izolowanie na czas infekcji więźniów podejrzewanych o stan zakaźny oraz zapewnianie im odpowiedniej kuracji;</p>	<p>Lekarz lub, w stosownych przypadkach, inny wykwalifikowany pracownik służby zdrowia będzie sprawował codzienną opiekę nad chorymi więźniami, wszystkimi, którzy uskarżają się na problemy fizyczne lub psychiczne lub urazy oraz każdym więźniem, na którego stan zdrowia zwróci szczególną uwagę. Wszystkie badania lekarskie będą wykonywane z zachowaniem całkowitej tajemnicy lekarskiej.</p>
<p>g) zapewnianie, że osoby z wirusem HIV nie są izolowane jedynie z tego względu;</p>	<p><b>Reguła 32</b></p>
<p>h) zauważanie upośledzeń fizycznych i psychicznych mogących utrudniać resocjalizację po zwolnieniu;</p>	<p>Związek pomiędzy lekarzem lub innym pracownikiem służby zdrowia oraz więźniami będzie podlegał takim samym standardom etycznym i profesjonalnym, jakie mają zastosowanie do pacjentów znajdujących się na wolności, w szczególności:</p>
<p>i) określanie zdolności każdego więźnia do pracy i aktywności fizycznej;</p>	<p>Obowiązek ochrony zdrowia fizycznego i</p>
<p><b>43.1</b> Lekarz dba o zdrowie fizyczne i psychiczne więźniów oraz przyjmuje wszystkich chorych więźniów, tych którzy zgłaszają chorobę lub zranienie oraz wszystkich innych więźniów</p>	

wymagających specjalnej troski na zasadach i z częstotliwością zgodną ze standardami stosowanymi wobec całego społeczeństwa.

**43.2** Lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka mu podlegająca zwraca szczególną uwagę na więźniów osadzonych w odosobnieniu, odwiedza takich więźniów codziennie i zapewnia im szybką pomoc medyczną oraz leczenie na życzenie takich więźniów lub personelu więziennego.

**43.3** Lekarz informuje dyrektora każdorazowo, kiedy uzna, iż istnieje ryzyko dla zdrowia fizycznego lub psychicznego więźnia ze względu na dalsze pozbawienie wolności lub przez jakikolwiek warunek osadzenia, włączając w to okoliczności osadzenia w odosobnieniu.

**44.** Lekarz lub upoważniony funkcjonariusz regularnie kontroluje oraz w razie potrzeby zbiera informacje za pomocą innych środków oraz doradza dyrektorowi w kwestiach:

a) ilości, jakości, sposobu przyrządzania i wydawania żywności i wody;

b) higieny i czystości zakładu i więźniów;

c) urządzeń sanitarnych, ogrzewania, oświetlenia i wentylacji zakładu;

d) jakości oraz czystości odzieży i pościeli więźniów.

**45.1** Dyrektor bierze pod uwagę raporty oraz rady lekarza lub innych upoważnionych funkcjonariuszy składane zgodnie z regułami 43 i 44 i w przypadku, kiedy podzieliła przedstawione tam zalecenia, podejmuje niezwłocznie kroki celem wprowadzenia ich w życie

**45.2** W przypadku gdy rekomendacje przekraczają kompetencje dyrektora lub gdy nie podzieli tych zaleceń, sporządza niezwłocznie notatkę służbową i przesyła ją wraz z

psychicznego więźniów oraz zapobiegania i leczenia chorób wyłącznie na podstawie przestanek klinicznych;

Przestrzeganie autonomii więźniów odnośnie własnego zdrowia i świadomej zgody na udział w badaniu w relacji lekarz-pacjent;

Zachowanie informacji medycznych w tajemnicy, chyba że utrzymanie takiej tajemnicy stanowiłoby rzeczywiste i nieuchronne zagrożenie dla pacjenta lub innych osób;

Bezwzględny zakaz angażowania, w sposób aktywny lub bierny, w czynności, które mogą stanowić tortury lub inne okrutne, niehumanitarne lub poniżające traktowanie albo karanie, w tym eksperymenty medyczne lub naukowe, które mogą być szkodliwe dla zdrowia więźnia, takie jak pobieranie komórek, tkanek lub organów więźnia.

Bez uszczerbku dla ustępu 1 pkt d) niniejszej reguły, więźniowie mogą mieć możliwość, za ich dobrowolną i świadomą zgodą i zgodnie z obowiązującym prawem, wzięcia udziału w testach klinicznych oraz innych badaniach nad zdrowiem dostępnych dla osób znajdujących się na wolności, jeśli można się spodziewać, że przyniosą bezpośrednie i istotne korzyści dla ich zdrowia, a także mogą stać się dawcami komórek, tkanek lub organów na potrzeby swojego krewnego.

### **Reguła 33**

Lekarz powinien zgłosić dyrektorowi więzienia kiedykolwiek uzna, że zdrowie fizyczne lub psychiczne więźnia ucierpiało bądź może ucierpieć na skutek trwałego uwięzienia, bądź przez którykolwiek z warunków uwięzienia.



orzeczeniem lekarza zwierzchniemu organowi władzy.

#### **Reguła 34**

Jeżeli w toku pierwszego badania więźnia po jego przyjęciu lub w toku późniejszego zapewniania mu opieki medycznej, pracownicy służby zdrowia zauważą jakiegokolwiek ślady tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, powinni udokumentować takie przypadki i zgłosić je właściwemu organowi medycznemu, administracyjnemu lub sądowemu. Należy przestrzegać właściwych gwarancji proceduralnych, tak aby nie narazić więźnia lub osób z nim/nią związanych na przewidywalne zagrożenie.

#### **Reguła 35**

Lekarz lub kompetentna placówka publicznej służby zdrowia będzie regularnie sprawdzała i doradzała dyrektorowi więzienia w sprawach:

Ilości, jakości, sposobu przygotowania i podawania żywności;

Higieny i czystości instytucji oraz więźniów;

Urządzeń sanitarnych, ogrzewania, oświetlenia oraz wentylacji zakładu karnego;

Stosowności i czystości odzieży i pościeli więźniów;

Przestrzegania reguł dotyczących ćwiczeń fizycznych i sportu w przypadkach, gdy nie ma specjalnego personelu odpowiedzialnego za aktywność fizyczną więźniów.

Dyrektor więzienia będzie brał pod uwagę raporty i sugestie przedstawiane przez lekarza bądź placówkę publicznej służby zdrowia zgodnie z ustępem 1 niniejszej reguły i regułą 33 oraz podejmie natychmiastowe kroki w celu realizacji tych zaleceń. Jeśli zalecenia nie należą do jego kompetencji lub się z nimi nie zgadza,

natychmiast przedstawi własny raport oraz sugestie lekarza lub placówki publicznej służby zdrowia organowi zwierzchniemu.

## ZAPEWNIENIE OPIEKI ZDROWOTNEJ

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**46.1** Chorzy więźniowie wymagający specjalistycznego leczenia przenoszeni są do specjalistycznych instytucji lub szpitali, jeśli taka kuracja nie jest dostępna w zakładzie.

**46.2** W sytuacji, gdy zakład posiada pomieszczenia szpitalne to dysponują one odpowiednią kadrą i wyposażeniem, tak by zapewnić skierowanym do nich więźniom właściwą opiekę i leczenie.

### REGUŁY MANDELI

## ZDROWIE PSYCHICZNE/ WIĘŹNIOWIE CHORZY PSYCHICZNIE LUB UPOŚLEDZENI UMYSŁOWO

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**47.1** Specjalistyczne zakłady lub oddziały będące pod kontrolą medyczną są dostępne dla prowadzenia obserwacji i leczenia więźniów cierpiących na zaburzenia psychiczne lub anomalie, a którzy nie kwalifikują się do kategorii, o której mowa w regule 12.

**47.2** Więzienna służba zdrowia zapewnia leczenie psychiatryczne wszystkim

osadzonym wymagającym takiego leczenia i zwraca szczególną uwagę na zapobieganie samobójstwom.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 109

Osoby, co do których okaże się, że nie ponoszą odpowiedzialności karnej, bądź u których zdiagnozowano później poważną chorobę psychiczną i/lub upośledzenie umysłowe, dla których przebywanie w zakładzie wiązałoby się z zaostrzeniem ich stanu, nie będą przetrzymywane w zakładach karnych, za to powinny zostać jak najszybciej przeniesione do placówek zdrowia psychicznego.

Jeśli jest to konieczne, inni więźniowie chorzy psychicznie i/lub upośledzeni umysłowo mogą zostać umieszczeni w celu obserwacji i leczenia w wyspecjalizowanych placówkach pod nadzorem wykwalifikowanych pracowników służby zdrowia.

Służby zdrowia zapewnią leczenie psychiatryczne wszystkich pozostałych więźniów, którzy takiego leczenia wymagają.

#### **Reguła 110**

Pożądane jest, aby w drodze porozumienia z odpowiednimi instytucjami podejmowane były kroki w celu zapewnienia po zwolnieniu więźnia kontynuacji leczenia psychiatrycznego oraz odpowiedniej opieki społecznej i psychiatrycznej.

## INNE SPRAWY/ USŁUGI MEDYCZNE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**48.1** Więźniowie nie są poddawani bez ich zgody jakimkolwiek eksperymentom.

**48.2** Eksperymenty angażujące więźniów, które mogą skutkować urazami fizycznymi, rozstrojem psychicznym lub innymi szkodami dla zdrowia są zakazane.

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 29**

1. Decyzja o pozostawieniu dziecka z matką w zakładzie karnym będzie podejmowana w oparciu o najlepszy interes tego dziecka. W przypadkach, gdy zezwala się, aby niemowlęta pozostały wraz ze swoimi matkami w zakładzie, zapewni się:  
Wewnętrzne lub zewnętrzne żłobki z wykwalifikowanym personelem, gdzie dzieci są pozostawiane, gdy nie znajdują się pod opieką swojego rodzica;  
Pediatriczne usługi medyczne, w tym przesiewowe badania zdrowotne wykonywane w momencie przyjęcia oraz ciągłe monitorowanie ich rozwoju przez specjalistów.  
Dzieci przebywające w zakładzie karnym z matką nigdy nie będą traktowane jak więźniowie.

## CZĘŚĆ IV

### PORZĄDEK W ZAKŁADZIE

#### OGÓLNE PODEJŚCIE DO PORZĄDKU W ZAKŁADZIE

##### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**49.** Porządek w zakładzie utrzymywany jest poprzez branie pod uwagę wymogów bezpieczeństwa i dyscypliny, a także stwarzanie więźniom warunków życia respektujących ludzką godność oraz gwarantowanie im złożonego programu działań zgodnie z regułą 25.

**50.** Stosownie do potrzeb porządku, bezpieczeństwa więźniowie mają prawo do omawiania kwestii związanych z ogólnymi warunkami pozbawienia wolności oraz są zachęceni do komunikowania się z władzami więziennymi w tych kwestiach.

##### REGUŁY MANDELI

## BEZPIECZEŃSTWO

##### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**51.1** Środki bezpieczeństwa stosowane wobec pojedynczych więźniów ograniczone są do minimum mającego zapewnić bezpieczeństwo ich osadzenia.

**51.2** Bezpieczeństwo zapewniane barierami fizycznymi i innymi środkami technicznymi uzupełniane jest dynamiczną ochroną gwarantowaną przez sygnały personelu znającego dobrze osadzonych będących pod ich kontrolą.

**51.3** Niezwłocznie po przyjęciu więźniowie poddawani są ocenie ze względu na:

a) ryzyko jakie mogą stanowić dla społeczeństwa

##### REGUŁY MANDELI

w przypadku uciezki;

b) ryzyko samodzielnej uciezki lub przy wsparciu z zewnątrz.

**51.4** Każdy więzień przebywa w rygorze bezpieczeństwa stosownym do poziomu ryzyka.

**51.5** Konieczny rygor bezpieczeństwa jest regularnie poddawany ocenie podczas osadzenia zainteresowanego.

**52.1** Niezwłocznie po przyjęciu więźniowie poddawani są ocenie pod względem ryzyka, jakie stanowią dla innych więźniów, personelu zakładu oraz innych osób w nim pracujących lub je odwiedzających lub czy stanowią zagrożenie dla siebie samych.

**52.2** Obowiązują procedury zapewniające bezpieczeństwo więźniów, personelu więzienia i wszystkich odwiedzających, tak by zminimalizować ryzyko przemocy

i wystąpienie innych zdarzeń mogących zagrazić bezpieczeństwu.

**52.3** Podejmuje się wszelkie starania na rzecz zapewnienia wszystkim więźniom pełnego udziału w bezpiecznej partycypacji w codziennych czynnościach.

**52.4** Więźniowie mają możliwość nieustannego kontaktowania się z personelem także w nocy.

**52.5** Prawo krajowe dotyczące zdrowia oraz bezpieczeństwa jest przestrzegane w zakładach.

## SPECJALNE ŚRODKI PODWYŻSZONEGO BEZPIECZEŃSTWA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**53.1** Specjalne środki podwyższonego bezpieczeństwa stosowane są tylko w szczególnych okolicznościach.

**53.2** Istnieje jasna procedura, którą stosuje się w przypadku konieczności zastosowania takich środków.

**53.3** Charakter takich środków, czas ich trwania oraz podstawy na jakich mogą być zastosowane określa prawo krajowe.

**53.4** Zastosowanie środków w każdej sprawie zatwierdzone jest przez odpowiedni organ na określony czas.

**53.5** Jakakolwiek decyzja dotycząca przedłużenia określonego okresu poddana będzie kolejnemu zatwierdzeniu przez odpowiedni organ.

**53.6** Takie środki stosuje się do indywidualnych więźniów a nie do grup osób.

**53.7** Jakikolwiek więzień poddany takim środkom ma prawo do skargi na zasadach określonych w regule 70.

### REGUŁY MANDELI

## PRZESZUKANIA I KONTROLE/ PRZESZUKANIA WIĘŹNIÓW I CEL

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

54.1 Istnieją szczegółowe procedury stosowane przez personel podczas przeszukań:

a) wszystkich miejsc, w których więźniowie

### REGUŁY MANDELI

Reguła 50

Prawa i przepisy regulujące przeszukania więźniów i cel będą zgodne ze zobowiązaniami w

mieszkają, pracują i zbierają się;

b) więźniów;

c) gości oraz ich własności;

d) personelu.

54.2 Prawo krajowe określa sytuacje, w których takie przeszukania są konieczne oraz ich charakter.

54.3 Personel szkolony będzie w prowadzeniu przeszukań w taki sposób by wykrywać i zapobiegać ucieczce lub ukryciu przemyconych przedmiotów z jednoczesnym poszanowaniem godności przeszukiwanych i ich własności.

54.4 Osoby przeszukiwane nie są poniżane przez proces przeszukania.

54.5 Więźniowie przeszukiwani są tylko przez personel tej samej płci.

54.6 Personel więzienny nie przeprowadza przeszukań wewnątrz ciał więźniów.

54.7 Intymna część przeszukania przeprowadzona może być tylko przez lekarza.

54.8 Więźniowie są obecni podczas przeszukań ich własności, chyba że techniki śledztwa lub potencjalne zagrożenie dla personelu wykluczają to.

54.9 Obowiązek zagwarantowania bezpieczeństwa zrównoważony będzie z zapewnieniem prywatności odwiedzającym.

54.10 Procedury kontroli odwiedzających służbowo, to jest pełnomocników, pracowników socjalnych oraz lekarzy, itp. są przedmiotem uzgodnień z ich organizacjami zawodowymi w celu zapewnienia równowagi pomiędzy bezpieczeństwem, a ich prawem do poufnego

ramach prawa międzynarodowego i muszą uwzględniać międzynarodowe standardy i normy, z uwzględnieniem konieczności zapewnienia bezpieczeństwa w zakładzie karnym. Przeszukania będą prowadzone z poszanowaniem przyrodzonej godności ludzkiej i prywatności osoby przeszukiwanej, jak również zgodnie z zasadami proporcjonalności, legalności i konieczności.

#### Reguła 51

Przeszukania nie są wykorzystywane w celu nękania, zastraszania lub niepotrzebnego naruszenia prywatności więźnia. Dla celów odpowiedzialności, administracja więzienna będzie prowadzić odpowiednie zapisy przeszukań, w szczególności przeszukań osobistych i szczegółowych oględzin ciała oraz przeszukań cel, jak również przyczyn przeszukania, tożsamości osób przeprowadzających przeszukanie oraz każdego wyniku przeszukania.

#### Reguła 52

Przeszukania inwazyjne, w tym rewizje osobiste i szczegółowe oględziny ciała, powinny być wykonywane tylko wtedy, jeśli jest to absolutnie niezbędne. Zaleca się, aby administracja więzienna tworzyła i wykorzystywała metody alternatywne dla przeszukań inwazyjnych. Przeszukania inwazyjne są przeprowadzane w sposób dyskretny przez osoby przeszkolone tej samej płci, co więźniów.

Szczegółowe oględziny ciała są przeprowadzane tylko przez wykwalifikowanych pracowników służby zdrowia, innych niż ci odpowiedzialni w pierwszej kolejności za opiekę medyczną nad więźniem, lub przynajmniej przez personel odpowiednio przeszkolony przez pracownika medycznego w zakresie standardów higieny i

kontakty z klientem lub pacjentem.

BHP.

Reguła 53

Więżniowie mają możliwość posiadania, bez wglądu administracji więziennej, lub dostępu do dokumentów dotyczących ich postępowania sądowego.

## PRZESTĘPSTWA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**55.** Domniemane przestępstwo popełnione w więzieniu jest przedmiotem śledztwa na tych samych zasadach co w warunkach wolnościowych i prowadzone zgodnie z prawem krajowym.

### REGUŁY MANDELI

## DYSCYPLINA I KARY/ OGRANICZENIA, DYSCYPLINA I KARY

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**56.1** Procedura dyscyplinarna stanowi środek ostateczny.

**56.2** Kiedykolwiek to możliwe władze więzienne używają mechanizmów mediacyjnych dla rozwiązania sporów z więźniami i pośród więźniów.

**57.1** Jedynie działanie mogące zagrozić porządkowi, bezpieczeństwu może być uznane za przekroczenie dyscypliny.

**57.2** Prawo krajowe określa:

a) działania lub zaniechania więźnia stanowiące naruszenia dyscypliny;

b) procedury stosowane w sprawach dyscyplinarnych;

### REGUŁY MANDELI

**Reguła 36**

Dyscyplina i porządek będą konsekwentnie utrzymywane, ale bez nakładania większych restrykcji, niż jest to konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa oraz przestrzegania zasad funkcjonowania zakładu karnego.

**Reguła 37**

Poniższe kwestie będą zawsze określone przepisami prawnymi lub innymi regulacjami właściwych organów administracyjnych:

zachowanie stanowiące przekroczenie dyscyplinarne;

Rodzaje i czas trwania kar, które mogą być nałożone;



c) rodzaje i okres trwania kary, która może być nałożona;

d) organ właściwy do nakładania takiej kary;

e) organ odwoławczy oraz procedurę odwoławczą.

**58.** Jakiegokolwiek domniemanie naruszenia zasad dyscypliny przez więźnia zostanie zasygnalizowane niezwłocznie kompetentnej władzy, która bez zbędnej zwłoki podejmie śledztwo.

**59.** Więźniowie oskarżeni o przekroczenie dyscypliny:

a) są informowani niezwłocznie w języku jaki rozumieją i w szczególności o

charakterze zarzutów przeciwko nim;

b) dysponują czasem i środkami pozwalającymi przygotować im obronę;

c) mają prawo bronić się samodzielnie lub za pomocą pełnomocnika prawnego,

jeśli wymaga tego interes sprawiedliwości;

d) mają prawo żądania stawienia się świadków oraz zadawania im pytań lub by pytania były zadawane w ich imieniu;

e) otrzymują bezpłatną pomoc tłumacza, jeśli nie rozumieją oni języka lub nie mówią w języku używanym podczas rozprawy.

**60.1** Jakiegokolwiek kara nałożona po uznaniu za winnego naruszenia dyscypliny zgodna jest z prawem krajowym.

**60.2** Ciężar kary proporcjonalny jest do naruszenia.

**60.3** Kary zbiorowe i cielesne, karanie poprzez

Organ właściwy do nakładania takich kar.

Jakiegokolwiek forma przymusowego oddzielenia od ogólnej populacji więziennej, taka jak odosobnienie, segregacja, oddziały intensywnej opieki lub cele ograniczone, niezależnie od tego, czy jest stosowana jako sankcja dyscyplinarna, czy dla utrzymania porządku i bezpieczeństwa, w tym informowanie o politykach i procedurach regulujących stosowanie i weryfikację przyjęcia i zwolnienia z jakiegokolwiek formy niedobrowolnego oddzielenia.

### **Reguła 38**

Zachęca się administrację więzienną do stosowania, w możliwym zakresie, środków mających na celu zapobieganie konfliktom, mediacji lub wszelkich innych alternatywnych metod rozwiązywania sporów w celu zapobiegania popełnianiu przekroczeń dyscyplinarnych lub rozwiązywania konfliktów.

W przypadku więźniów, wobec których została zastosowana kara oddzielenia, administracja więzienna podejmie niezbędne środki w celu złagodzenia potencjalnych szkodliwych skutków, jakie pozbawienie ich wolności może mieć na nich oraz na społeczności po zwolnieniu tych osób z więzienia.

### **Reguła 39**

Żaden więzień nie będzie karany, poza sytuacjami, gdy nastąpi to w zgodzie z przepisami prawnymi lub przepisami regulacji, o której mowa w regule 37 oraz zgodnie z zasadami sprawiedliwości i prawa do uczciwego procesu. Więzień nigdy nie będzie karany dwukrotnie za to samo działanie lub wykroczenie.

Administracja więzienna zapewni proporcjonalność sankcji dyscyplinarnej do

umieszczanie w ciemnej celi i inne formy niehumanitarnego i poniżającego traktowania są zakazane.

**60.4** Kara nie zawiera całkowitego zakazu kontaktów z rodziną.

**60.5** Kara odosobnienia nakładana jest tylko w wyjątkowych przypadkach na określony czas, który jest możliwie krótki.

**60.6** Jako kary nie stosuje się nigdy krępowania.

**61.** Więzień, który uznany jest za winnego naruszenia dyscypliny ma prawo odwołania się do kompetentnej i niezależnej wyższej instancji.

**62.** Żaden więzień nie pełni w więzieniu funkcji nadającej mu władzę w zakresie dyscypliny.

przekroczenia, za którego została ona nałożona oraz będzie prowadzić właściwy rejestr wszystkich nałożonych sankcji dyscyplinarnych.

Przed nałożeniem sankcji dyscyplinarnych administracja więzienna rozważy, czy i w jaki sposób choroba psychiczna więźnia lub jego upośledzenie rozwojowe mogły przyczynić się do postępowania więźnia oraz popełnienia przekroczenia lub działania będącego podstawą zarzutu dyscyplinarnego. Administracja więzienna nie nałoży kary na jakiegokolwiek postępowanie więźnia, które zostanie uznane za bezpośredni skutek choroby psychicznej lub upośledzenia intelektualnego tego więźnia.

#### **Reguła 40**

Żadnemu więźniowi nie może być powierzane pełnienie na rzecz zakładu obowiązków obejmujących wykonywanie władzy dyscyplinarnej.

Niemniej, zasada ta nie stoi na przeszkodzie właściwemu funkcjonowaniu systemów opartych na samorządzie, w których określone czynności bądź obowiązki o charakterze społecznym, edukacyjnym lub sportowym powierzane są, pod nadzorem, podzielonym na grupy więźniom, w ramach realizacji celów związanych z postępowaniem z więźniami.

#### **Reguła 41**

1 .Jakiegokolwiek domniemanie naruszenia zasad dyscypliny przez więźnia zostanie zasygnalizowane niezwłocznie kompetentnej władzy, która bez zbędnej zwłoki podejmie śledztwo.

Więźniowie są informowani niezwłocznie, w języku, jaki rozumieją i w szczególności, o charakterze zarzutów przeciwko nim, a także dysponują czasem i środkami pozwalającymi

przygotować im obronę.

Więźniowie mają prawo bronić się samodzielnie lub za pomocą pełnomocnika prawnego, jeśli wymaga tego interes sprawiedliwości, szczególnie w przypadku poważnych zarzutów przekroczenia dyscypliny. Więźniowie otrzymują bezpłatną pomoc tłumacza, jeśli nie rozumieją języka lub nie mówią w języku używanym podczas rozprawy dyscyplinarnej.

Więźniowie mają możliwość wnieść o sądową rewizję nałożonych na nich sankcji dyscyplinarnych.

W przypadku, gdy naruszenie dyscypliny jest traktowane jak przestępstwo, więźniowie mają prawo do wszelkich gwarancji uczciwego procesu, jakie mają zastosowanie w postępowaniach karnych, w tym nieograniczony dostęp do radcy prawnego.

#### **Reguła 42**

Wszyscy więźniowie będą mieli zapewnione ogólne warunki bytowe ujęte w tych regułach, w tym te związane z oświetleniem, wentylacją, temperaturą, higieną, żywieniem, wodą pitną, dostępem do otwartej przestrzeni i ćwiczeń fizycznych, higieną osobistą, opieką zdrowotną i odpowiednią przestrzenią osobistą.

#### **Reguła 43**

Tortury lub inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie będą całkowicie zabronione jako ograniczenia lub sankcje dyscyplinarne. W szczególności zakazane będą następujące praktyki:

Bezterminowe odosobnienie;

Przedłużone odosobnienie;

Umieszczenie więźnia w ciemnej lub stale

oświetlonej celi;

Kary cielesne lub ograniczenia racji żywnościowej więźnia lub ilości spożywanej przez niego wody pitnej;

Kary zbiorowe.

Jako kary za przekroczenia dyscyplinarne nigdy nie stosuje się krępowania.

Kary dyscyplinarne lub środki restrykcyjne nie zawierają całkowitego zakazu kontaktów z rodziną. Możliwość kontaktu z rodziną może zostać ograniczona na określony czas tylko w wyjątkowych sytuacjach, wymaganych do utrzymania bezpieczeństwa i porządku.

#### **Reguła 44**

Dla celów niniejszych reguł, kara odosobnienia odnosi się do umieszczenia więźnia w osobnej celi na 22 lub więcej godzin dziennie, bez znaczącego kontaktu z drugą osobą. Przedłużające się odosobnienie oznacza umieszczenie więźnia w oddzielnej celi na okres powyżej 15 kolejnych dni.

#### **Reguła 45**

Kara odosobnienia nakładana jest tylko w wyjątkowych przypadkach na określony czas, który jest możliwie krótki i podlega niezależnej rewizji oraz jest nakładana wyłącznie za zgodą właściwych organów. Nie będzie nigdy nakładana na podstawie wyroku więźnia.

Nałożenie kary odosobnienia jest zakazane w przypadku więźniów z upośledzeniem psychicznym lub fizycznym w przypadku, gdy kara ta mogłaby pogorszyć ich stan. Zastosowanie ma zakaz nakładania kary odosobnienia oraz podobnych kar w przypadkach z udziałem kobiet i dzieci, o których mowa w innych standardach i normach Narodów

Zjednoczonych w zakresie zapobiegania przestępstwom i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych,<sup>27</sup>.

#### **Reguła 46**

Pracownicy medyczni nie mają żadnego wpływu na nakładanie kar dyscyplinarnych lub innych środków restrykcyjnych. Zwracają natomiast szczególną uwagę na stan zdrowia więźniów podlegających jakiegokolwiek formie przymusowego oddzielenia, także codziennie odwiedzając takich więźniów oraz zapewniając szybką pomoc medyczną i leczenie na życzenie takich więźniów lub personelu więziennego.

Pracownicy medyczni bezzwłocznie zgłoszą dyrektorowi więzienia wszelkie objawy negatywnego wpływu kar dyscyplinarnych lub innych środków restrykcyjnych na zdrowie fizyczne lub psychiczne więźnia odbywającego tego typu kary i będą doradzać dyrektorowi, jeśli uznają, że zakończenie lub zmiana w odbywaniu kary są konieczne ze względu na ich zdrowie fizyczne lub psychiczne.

Pracownicy medyczni mogą skontrolować i zalecić zmiany kary przymusowego oddzielenia więźnia, aby zapewnić, że takie odosobnienie nie zaostrzy stanu zdrowia więźnia bądź też jego upośledzenia psychicznego lub fizycznego.

## POWTÓRNE POCIĄNIĘCIE DO ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA TO SAMO PRZESTĘPSTWO

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**63.** Więźniów nie karze się dwa razy za ten sam czyn lub zachowanie.

### REGUŁY MANDELI

## UŻYCIE PRZEMOCY

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**64.1** Personel zakładu nie używa siły przeciwko więźniom z wyjątkiem samoobrony lub w przypadku usiłowania ucieczki albo czynnego lub biernego oporu fizycznego wobec nakazu zgodnego z prawem i zawsze jako środka ostatecznego.

**64.2** Przymus zastosowany powinien ograniczać się do minimum i być nakładany na jak najkrótszy czas.

**65.** Dokładna procedura reguluje użycie przymusu, a w szczególności stanowi o:

- a) różnych rodzajach przymusu jakie mogą być zastosowane;
- b) okolicznościach, w których może być użyty każdy rodzaj przymusu;
- c) członkach personelu, którzy są upoważnieni do użycia różnych typów przymusu;
- d) rodzaju władzy która decyduje o użyciu przymusu;
- e) raporcie, jaki musi być sporządzony po użyciu przemocy.

**66.** Personel zajmujący się bezpośrednio więźniami szkolony jest z użycia technik umożliwiających minimalne użycie przymusu przy powstrzymaniu agresywnych więźniów.

**67.1** Personel innych instytucji zajmujących się utrzymaniem porządku zajmuje się więźniami wewnątrz zakładu tylko w

### REGUŁY MANDELI

okolicznościach wyjątkowych.

**67.2** Władze więzienne oraz władze innych instytucji zajmujących się utrzymaniem porządku zawierają specjalne porozumienie, jeśli ich relacje nie są regulowane przez prawo wewnętrzne.

**67.3** Takie porozumienie określa:

a) okoliczności, w których personel innych instytucji zajmujących się utrzymaniem porządku może wkraczać do zakładu by zażegnać konflikt;

b) władzę jaką dysponuje taka instytucja zajmująca się utrzymaniem porządku podczas pobytu w więzieniu oraz jej relacje z dyrektorem więzienia;

c) rodzaje przymusu, którego mogą użyć członkowie takiej instytucji;

d) okoliczności, w których każdy rodzaj przymusu może być użyty;

e) rodzaj władzy, która decyduje o użyciu przymusu;

f) raporcie, jaki musi być sporządzony po użyciu przemocy.

## ŚRODKI PRZYMUSU

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**68.1** Stosowanie łańcuchów i kajdan jest zabronione.

**68.2** Kajdanek ręcznych, kaftanów bezpieczeństwa lub innych środków

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 47

Stosowanie łańcuchów, kajdan lub innych środków przymusu, które są z natury poniżające lub bolesne, jest zabronione.

ograniczających swobodę ruchu nie stosuje się z wyjątkiem:

a) jeżeli jest konieczne, jako środek ostrożności zapobiegający ucieczce w czasie transportu, z tym zastrzeżeniem, że zdejmuje się je, gdy więzień staje przed sądem lub organem administracji, chyba, że zadecydują one inaczej;

b) na polecenie dyrektora, o ile zawiodły inne metody kontroli, w celu zapobieżenia zadaniu przez więźnia obrażeń sobie lub innym lub zapobieżenia poważnemu uszkodzeniu mienia; w takich przypadkach naczelnik zasięga niezwłocznie porady lekarza oraz zawiadamia zwierzchni organ administracji.

**68.3** Środki przymusu nie są stosowane na dłużej niż jest to ściśle konieczne.

**68.4** Sposób użycia środków przymusu określa prawo krajowe.

Inne środki przymusu będą stosowane wyłącznie, gdy zezwala na to prawo oraz w następujących okolicznościach:

Jako zabezpieczenie przed ucieczką w czasie transportu, pod warunkiem, że zostaną one usunięte na czas, gdy więzień staje przed organami sądowymi lub administracyjnymi;

Na polecenie dyrektora więzienia, gdy zawiodą inne metody kontroli, w celu zapobieżenia samookaleczeniu więźnia, zranieniu innych osób lub zniszczeniu mienia; w takich przypadkach więzienia zakładu natychmiast skonsultuje się z lekarzem lub innym wykwalifikowanym pracownikiem służby zdrowia i przedstawi sprawę organowi zwierzchniemu.

#### **Reguła 48**

Gdy dopuszczone jest zastosowanie środków przymusu, zgodnie z ustępem 2 reguły 47, stosuje się następujące zasady: Środki przymusu stosuje się tylko wtedy, gdy inna, mniej restrykcyjna forma kontroli nie zmniejszyłaby skutecznie ryzyka związanego ze swobodnym poruszaniem się;

Sposób użycia środków przymusu będzie sposobem najmniej inwazyjnym, jaki jest konieczny i w uzasadniony sposób dostępny w celu kontroli ruchów więźnia, w oparciu o wysokość i charakter stwarzanego przez niego/nią ryzyka;

Środki przymusu stosuje się wyłącznie przez okres, w którym jest to wymagane i są usuwane tak szybko, jak to możliwe po ustaniu ryzyka związanego ze swobodnym poruszaniem się.

Środki przymusu nigdy nie będą stosowane wobec kobiet w ciąży, podczas porodu i zaraz po porodzie.



#### Reguła 49

Administracja więzienna powinna uzyskać dostęp do, a także zapewnić przeszkolenie w stosowaniu technik kontroli, które pozwoliłyby uniknąć konieczności zastosowania środków przymusu lub zmniejszyć ich inwazyjność.

## BRONĀ

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**69.1** Z wyjątkiem konieczności operacyjnej personel zakładu nie nosi broni ostrej w granicach więzienia.

**69.2** Jawne noszenie innej broni, w tym pałek, przez osoby mające kontakt z więźniami jest zakazane w granicach więzienia, chyba że jest ona konieczna dla bezpieczeństwa podczas szczególnych incydentów.

**69.3** Personel nie otrzymuje broni, jeśli nie był szkoleny z jej użycia.

### REGUŁY MANDELI

## WNIOSKI I SKARGI/ INFORMOWANIE WIĘŹNIÓW I SKARGI WIĘŹNIÓW

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**70.1** Więźniowie indywidualnie lub jako grupa mają szerokie możliwości składania wniosków i skarg do dyrektora zakładu lub jakiegokolwiek innej kompetentnej władzy.

**70.2** Jeśli mediacja wydaje się stosowna powinna być użyta jako pierwszy środek.

**70.3** Jeśli wniosek spotyka się z odmową a skarga jest odrzucona więzień otrzymuje uzasadnienie i ma prawo odwołania się do innej

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 56

Każdy więzień będzie miał możliwość składania w każdym dniu roboczym wniosków lub skarg do dyrektora więzienia lub funkcjonariusza upoważnionego do reprezentowania dyrektora.

Możliwe będzie składanie wniosków lub skarg do właściwych inspektorów więziennych w czasie odbywania inspekcji. Więzień będzie miał możliwość swobodnej i w pełni poufnej rozmowy

niezależnej władzy.

**70.4** Więźniowie nie są karani za złożenie wniosku lub skargi.

**70.5** Kompetentna władza bierze pod uwagę wszelkie skargi pisemne od krewnych więźnia, jeśli ma podstawy by wierzyć, że prawa więźnia zostały naruszone.

**70.6** Jeśli więzień nie wyraża zgody na wniesienie skargi przez pełnomocnika lub organizację działającą na rzecz więźniów, nie może być ona wniesiona.

**70.7** Więźniowie mają prawo poszukiwania porady na temat skarg i procedur odwoławczych oraz pomocy prawnej, gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości.

z takim inspektorem lub jakimkolwiek innym wizytującym funkcjonariuszem bez obecności dyrektora, czy też innych członków personelu zakładu.

Każdemu więźniowi zezwoli się na składanie wniosków lub skarg dotyczących jego traktowania, bez cenzury co do ich treści, do centralnych organów więziennych, organów sądowych lub innych właściwych organów, także tych, którym przysługuje prawo rozpatrywania odwołań lub usuwania nieprawidłowości.

Prawa, o których mowa w ustępach od 1 do 3 niniejszej reguły będą obejmować także obrońcę więźnia. W przypadkach, gdy ani więzień, ani jego obrońca nie mają możliwości zrealizować takich praw, może to uczynić członek rodziny więźnia lub jakakolwiek inna osoba, która dysponuje wiedzą w sprawie.

#### **Reguła 57**

Każdy wniosek lub skarga będą niezwłocznie rozpatrzone i bez nieuzasadnionej zwłoki udzielona zostanie na nie odpowiedź. Jeżeli wniosek lub skarga zostaną odrzucone, lub w przypadku nieuzasadnionej zwłoki, skarżący będzie mógł wnieść ten wniosek lub skargę przed organ sądowy lub innego rodzaju organ.

Należy zagwarantować, aby więźniowie mogli składać prośby lub skargi w sposób bezpieczny oraz, na prośbę skarżącego, poufny. Więzień lub inna osoba, o której mowa w ustępie 4 reguły 56, nie może być narażona na jakiegokolwiek ryzyko odwetu, zastraszania lub innych negatywnych konsekwencji spowodowanych przedłożeniem prośby lub skargi.

Zarzuty stosowania tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania więźniów będą rozpatrywane natychmiast i będą skutkować

przeprowadzeniem szybkiego i bezstronnego dochodzenia przez niezależny organ krajowy, zgodnie z ustępami 1 i 2 reguły 71.

## CZĘŚĆ V

### DYREKCJA I PERSONEL

### WIĘZIENIE STANOWI SŁUŻBĘ PUBLICZNĄ

#### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**71.** Zakłady znajdują się w gestii władz publicznych i są oddzielone od służb wojskowych, policyjnych lub śledczych.

**72.1** Zakłady zarządzane są w sposób etyczny uznający obowiązek traktowania więźniów w sposób ludzki i z poszanowaniem ich przyrodzonej godności jako istot ludzkich.

**72.2** Personel posiada jasną ideę, co do celu systemu penitencjarnego. Kierownictwo pokazuje w jak efektywny sposób realizować ten cel.

**72.3** Obowiązki personelu wykraczają poza zwykłe pilnowanie więźniów i uwzględniają potrzebę ułatwiania reintegracji więźniów ze społeczeństwem po odbyciu kary poprzez program opieki pozytywnej i pomocy.

**72.4** Personel wykonuje swą pracę uznając normy zawodowe i personel zwierzchni.

**73.** Władze więzienne przywiązują ogromną wagę do przestrzegania zasad dotyczących personelu.

**74.** Szczególną uwagę przykładają do kierowania relacjami pomiędzy personelem mającym bezpośredni kontakt z więźniami a

#### REGUŁY MANDELI

więźniami będącymi pod jego opieką.

75. Personel zachowuje się cały czas i wykonuje swoje obowiązki w taki sposób by oddziaływać na więźniów dobrym przykładem i wzbudzać ich respekt.

## DOBÓR PERSONELU ZAKŁADU/ PERSONEL INSTYTUCJI O CHARAKTERZE IZOLACYJNYM

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

76. Personel dobierany jest uważnie, odpowiednio szkolony zarówno na początku jak i w trakcie pracy, wynagradzany jak profesjonalni pracownicy oraz ma status, szanowany w społeczeństwie obywatelskim.

77. Dobierając nowy personel władze więzienne powinny kłaść nacisk na potrzebę prawości, człowieczeństwa, kwalifikacji zawodowych i osobowych odpowiednich do tej złożonej pracy, którą personel będzie zobowiązany wykonywać.

78. Profesjonalny personel więzienia powołuje się na pełne etaty jako zawodowy personel więzienny, mający status państwowej służby cywilnej z trwałością zatrudnienia zależną jedynie od właściwego postępowania, skuteczności, dobrego stanu zdrowia fizycznego i psychicznego oraz odpowiedniego poziomu wykształcenia.

79.1 Zarobki są odpowiednie tak by przyciągnąć i zatrzymać właściwy personel.

79.2 Przywileje socjalne i warunki zatrudnienia odpowiadają charakterowi pracy instytucji egzekwującej prawo.

80. Jeśli istnieje potrzeba zatrudnienia personelu na pół etatu kryteria te mają do niego zastosowanie, tak dalece jak jest to właściwe.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 74

Administracja więzienna na każdym szczeblu składać się będzie ze starannie dobranego personelu, zważywszy na to, że to od jego uczciwości, humanitaryzmu, umiejętności zawodowych oraz predyspozycji osobistych do tej pracy zależy właściwe zarządzanie zakładem karnym.

Administracja więzienna będzie stale dążyła do wzbudzenia oraz utrwalenia, zarówno wśród personelu, jak i społeczeństwa, przekonania, że jej praca jest służbą publiczną o wielkim znaczeniu oraz będzie używać w tym celu odpowiednich środków informowania opinii publicznej.

W celu zabezpieczenia realizacji powyższych celów, personel zatrudniany będzie w pełnym wymiarze, jako zawodowi funkcjonariusze penitencjarni posiadający status pracowników państwowych, z zapewnieniem stałości zatrudnienia, uzależnionej jedynie od odpowiedniego sprawowania, wydajności pracy oraz sprawności fizycznej. Wynagrodzenie powinno być odpowiednie, tak aby zachęcić do tej pracy oraz skłonić do pozostania przy niej odpowiednich mężczyzn i kobiety. Dodatkowe świadczenia pracownicze oraz warunki służby powinny uwzględniać szczególnie wymagający

charakter pracy.

**Reguła 77**

Wszyscy członkowie personelu w każdych okolicznościach będą postępować oraz wypełniać obowiązki w taki sposób, by własnym przykładem pozytywnie wpływać na więźniów oraz wzbudzać w nich szacunek.

**Reguła 81**

W zakładach karnych przeznaczonych zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet, część zakładu wyodrębniona dla kobiet będzie zarządzana przez odpowiedzialną za tę część funkcjonariuszkę, przechowującą klucze całej tej części zakładu.

Żaden męski przedstawiciel personelu nie będzie wkraczał do części instytucji wyodrębnionej dla kobiet, o ile nie będzie mu towarzyszyła funkcjonariuszka.

Praca z kobietami-więźniami oraz nadzór nad nimi będą powierzone wyłącznie funkcjonariuszkom. Nie wyklucza to niemniej wykonywania swoich obowiązków w zakładach karnych lub częściach zakładów przeznaczonych dla kobiet przez męskich przedstawicieli personelu, w szczególności lekarzy i nauczycieli.

**Reguła 82**

Funkcjonariusze więzienni w swoim postępowaniu z więźniami nie będą używali przymusu fizycznego, chyba że w obronie własnej, w przypadku próby ucieczki, aktywnego lub biernego oporu wobec polecenia wynikającego z przepisów prawnych bądź odpowiednich regulacji. Funkcjonariusze zmuszeni do zastosowania przymusu fizycznego użyją go wyłącznie w niezbędnym stopniu, będą także musieli poinformować o tym wydarzeniu

dyrektora więzienia.

Funkcjonariusze więzienni będą przechodzili odpowiedni trening fizyczny, umożliwiając im powstrzymanie agresywnych więźniów.

Z wyjątkiem szczególnych okoliczności, personel wykonujący obowiązki, które wymagają bezpośredniego kontaktu z więźniami, nie powinien być uzbrojony. Co więcej, personel nie powinien w żadnych okolicznościach być wyposażony w broń, o ile nie przeszedł przeszkolenia w jego użyciu.

## SKOLENIE PERSONELU ZAKŁADU/ PERSONEL INSTYTUCJI O CHARAKTERZE IZOLACYJNYM

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**81.1** Przed przystąpieniem do obowiązków personel szkolony jest w zakresie jego ogólnych i szczególnych obowiązków oraz zobowiązany do zdania egzaminów teoretycznych i praktycznych.

**81.2** Kierownictwo zapewnia by w trakcie kariery cały personel utrzymywał i poszerzał swoją wiedzę i kwalifikacje zawodowe poprzez uczestnictwo w kursach zawodowych oraz rozwój przebiegający w odpowiednich odstępach.

**81.3** Personel mający pracować ze specjalnymi grupami więźniów, takimi jak cudzoziemcy, kobiety, nieletni lub więźniowie chorzy psychicznie, itd. szkolony jest do swojej pracy w specjalny sposób.

**81.4** Szkolenie personelu obejmuje wiedzę o instrumentach międzynarodowych i regionalnych z dziedziny praw człowieka oraz standardach, w szczególności Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności Europejskiej Konwencji

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 75

Cały personel więzienny będzie charakteryzował się odpowiednim poziomem wykształcenia oraz zapewnione mu zostaną możliwości i środki niezbędne do wykonywania swoich obowiązków w sposób profesjonalny.

Przed rozpoczęciem służby personel będzie przechodził szkolenie w zakresie swoich ogólnych i szczegółowych obowiązków, które będą odzwierciedlać współczesne oparte na dowodach najlepsze praktyki w zakresie nauk penitencjarnych. Warunkiem rozpoczęcia służby będzie zdanie egzaminów teoretycznych i praktycznych.

Po rozpoczęciu swojej służby i w trakcie swojej kariery zawodowej personel będzie utrzymywał i pogłębiał wiedzę oraz umiejętności zawodowe, uczęszczając na regularnie organizowane kursy.

#### Reguła 76

Szkolenia, o których mowa w ustępie 2 reguły

o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu, jak również o stosowaniu Europejskich Reguł Więziennych.

75, będą obejmować przynajmniej szkolenia dotyczące:

Mających zastosowanie przepisów krajowych i polityk oraz właściwych międzynarodowych i regionalnych instrumentów określających zasady pracy i interakcji personelu zakładu karnego z więźniami;

Praw i obowiązków personelu zakładu w wykonywaniu swoich funkcji, w tym respektowania godności ludzkiej wszystkich więźniów oraz całkowitego zakazu dla pewnych zachowań, w szczególności tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania;

Bezpieczeństwa, w tym koncepcji bezpieczeństwa dynamicznego, wykorzystania siły i środków przymusu, a także zarządzania przestępcami agresywnymi, z należyтым uwzględnieniem działań zapobiegawczych i technik rozładowania napięcia, takich jak negocjacje i mediacja;

Pierwszej pomocy, potrzeb psychosocjalnych więźniów oraz właściwej dynamiki więziennej, a także opieki i pomocy społecznej, w tym wczesnego wykrywania problemów związanych ze zdrowiem psychicznym.

Personel mający pracować ze specjalnymi grupami więźniów, lub któremu przydzielono inne specjalne funkcje, szkolony jest do swojej pracy w specjalny sposób.

## KIEROWNICTWO WIĘZIENIA/ PERSONEL INSTYTUCJI O CHARAKTERZE IZOLACYJNYM

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**82.** Personel dobierany jest i wyznaczany na równych zasadach, bez dyskryminacji z jakichkolwiek względów takich jak płeć, rasa,

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 79

Dyrektor więzienia powinien spełniać odpowiednie warunki do pełnienia takiej funkcji

kolor skóry, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowych, status majątkowy, urodzenia lub inny.

**83.** Władze więzienne wprowadzają system organizacji i kierowania, który:

a) gwarantuje, że zakład kierowany jest zgodnie z wysokimi standardami, które przestrzegają międzynarodowe i regionalne instrumenty z zakresu praw człowieka;

b) ułatwia dobrą komunikację pomiędzy zakładami oraz pomiędzy różnymi kategoriami personelu w poszczególnych zakładach oraz odpowiednią

koordynację wszystkich oddziałów wewnątrz i na zewnątrz zakładu, które wykonują zadania na rzecz więźniów, ze szczególną uwagą zwróconą na właściwą opiekę i reintegrację więźniów.

**84.1** Każdy zakład ma dyrektora o odpowiednich kwalifikacjach i cechach osobowych na to stanowisko, zdolności kierowania, wykształceniu i doświadczeniu.

**84.2** Dyrektor zatrudniony jest w pełnym wymiarze i poświęca cały swój czas na obowiązki służbowe.

**84.3** Władze więzienne zapewniają by każdy zakład był zarządzany cały czas przez dyrektora, zastępcę dyrektora lub upoważnionego urzędnika.

**84.4** Jeśli dyrektor odpowiada za więcej niż jeden zakład zawsze wyznaczony jest urzędnik odpowiadający za każdy z nich.

**85.** Personel zakładu jest zrównoważony pod względem płci.

**86.** Istnieją formy konsultacji kierownictwa z

pod względem charakteru, umiejętności administracyjnych, odpowiedniego przeszkolenia oraz doświadczenia.

Dyrektor więzienia będzie pełnił swoje obowiązki służbowe jako osoba zatrudniona na tym stanowisku w pełnym wymiarze czasu pracy. Dyrektor więzienia będzie mieszkał na terenie tego zakładu lub w jego bezpośrednim pobliżu.

W przypadku, gdy dyrektor będzie zarządzać dwoma lub więcej zakładami, będzie on wizytował każdy z nich w częstych odstępach czasu. Za każdy z takich zakładów odpowiedzialny będzie pracownik urzędujący na stałe na jego terenie.

#### **Reguła 80**

Dyrektor, jego zastępca oraz większość pozostałych członków personelu więziennego będą władać językiem największej liczby więźniów przebywających w zakładzie, lub językiem zrozumiałym przez największą liczbę z nich.

Kiedykolwiek będzie to potrzebne, korzystać się będzie z usług tłumacza.



personalem w sprawach ogólnych, a w

szczególności związanych z ich warunkami zatrudnienia.

**87.1** Popiera się formy służące najlepszej możliwej komunikacji pomiędzy kierownictwem, innym personelem, instytucjami zewnętrznymi i więźniami.

**87.2** Dyrektor, kierownictwo i większość innego personelu więzienia włada językiem, którym posługuje się największa liczba więźniów lub językiem rozumianym przez większość z nich.

88. Do więzień funkcjonujących w ramach sektora prywatnego mają zastosowanie wszystkie Europejskie Reguły Więzienne.

## PERSONEL SPECJALISTYCZNY/ PERSONEL INSTYTUCJI O CHARAKTERZE IZOLACYJNYM

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**89.1** Na ile to możliwe personel zawiera wystarczającą liczbę specjalistów, takich jak psychiatrzy, psychologowie, pracownicy społeczni, nauczyciele oraz instruktorzy zawodowi i sportowi.

**89.2** Gdziekolwiek to możliwe pracownicy dodatkowi i ochotnicy zachęcani będą do uczestniczenia w zajęciach z więźniami.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 78

W takim stopniu, jak to możliwe, w skład personelu będzie wchodziła wystarczająca liczba specjalistów, takich jak psychologowie, pracownicy społeczni, nauczyciele oraz osoby uczące wykonywania zawodu.

Usługi pracowników społecznych, nauczycieli i osób uczących wykonywania zawodu będą stale zapewnione, nie wyłączając przy tym pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze oraz wolontariuszy.

## ŚWIADOMOŚĆ PUBLICZNA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**90.1** Władze więzienne stale informują opinię

### REGUŁY MANDELI

publiczną o celach systemu penitencjarnego oraz pracy wykonywanej przez personel więzienny aby wspierać lepsze zrozumienie funkcji więzień w społeczeństwie.

**90.2** Władze więzienne powinny zachęcać członków społeczeństwa do świadczenia usług w więzieniu na zasadzie wolontariatu, tam gdzie jest to możliwe.

## BADANIA I OCENA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**91.** Władze więzienne wspierają program badań i ocen o celach więzień, ich roli w społeczeństwie demokratycznym oraz stopniu w jakim wypełniają swoją funkcję.

### REGUŁY MANDELI

## CZĘŚĆ VI

### INSPEKCJA I MONITORING

#### INSPEKCJA ZE STRONY RZĄDU/ INSPEKCJE WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**92.** Więzienia poddawane są regularnej inspekcji przez instytucje rządowe w celu stwierdzenia, czy są one zarządzane w sposób odpowiadający wymaganiom stawianym przez przepisy prawa krajowego i międzynarodowego.

### REGUŁY MANDELI

Reguła 83

Obowiązywał będzie podwójny system regularnych inspekcji zakładów karnych i służb penitencjarnych:

Inspekcje wewnętrzne lub administracyjne przeprowadzane przez administrację więzienną;

Inspekcje zewnętrzne przeprowadzane przez organ niezależny od administracji więziennej, jak na przykład kompetentny organ międzynarodowy lub regionalny.

W obu przypadkach celem inspekcji będzie

zapewnienie, by zakłady karne zarządzane były zgodnie z obowiązującymi prawami, przepisami, politykami i procedurami, mając na względzie realizację funkcji karnych i poprawczych, a także by przestrzegane były prawa więźniów.

#### **Reguła 84**

Inspektorzy mają prawo:

Mieć dostęp do wszelkich informacji o liczbie więźniów oraz miejscach i lokacjach ich zatrzymania, jak również wszelkich informacji dotyczących traktowania więźniów, w tym zapisy w tym zakresie i warunki zatrzymania;

Swobodnego wyboru wizytowanych zakładów karnych, w tym poprzez organizowanie niezapowiedzianych wizyt z własnej inicjatywy, a także wyboru więźniów, z którymi przeprowadzą wywiad;

Przeprowadzać w trakcie wizyty wywiady z więźniami oraz personelem w sposób dyskretny i w pełni poufny;

Doradzać administracji więziennej oraz innym właściwym organom.

Zespoły przeprowadzające inspekcję zewnętrzną będą się składały z doświadczonych inspektorów powołanych przez kompetentne władze i będą obejmować pracowników służby zdrowia. Należy zapewnić zrównoważoną reprezentację płci.

#### **Reguła 85**

Właściwy organ otrzyma pisemny raport z każdej przeprowadzonej inspekcji. Raporty z inspekcji zewnętrznych będą publicznie dostępne, z wyłączeniem wszelkich danych osobowych więźniów, chyba że ci więźniowie udzielili na to wyraźnej zgody.

Administracja więzienna lub inne właściwe

organy, odpowiednio, mają obowiązek w odpowiednim czasie poinformować, czy zamierzają wdrożyć zalecenia wynikające z przeprowadzonej inspekcji zewnętrznej.

## NIEZALEŻNY MONITORING

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**93.1** Warunki osadzenia i traktowania więźniów monitorowane są przez niezależny podmiot lub podmioty, a rezultaty ich pracy podawane są do publicznej wiadomości.

**93.2** Wspiera się współpracę tych. niezależnych podmiotów monitorujących z organizacjami międzynarodowymi uprawnionymi do wizytowania więzień.

### REGUŁY MANDELI

## CZĘŚĆ VII

### WIĘŹNIOWIE ŚLED CZY

#### STATUS WIĘŹNIÓW ŚLED CZYCH

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**94.1** Na potrzeby niniejszych przepisów za więźniów śledczych uważa się więźniów przebywających w tymczasowym areszcie na podstawie decyzji sądu do momentu osądzenia, skazania lub wyroku.

**94.2** Państwo może uznawać za więźniów śledczych osoby, które zostały osądzone i skazane, jeśli ich odwołania nie zostały jeszcze rozstrzygnięte.

### REGUŁY MANDELI

PODEJŚCIE DO WIĘZNIÓW ŚLED CZYCH/ OSOBY ZATRZYMANE ORAZ ARESZTOWANE

EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**95.1** Na podejście do więźniów śledczych nie powinna wpływać możliwość ich skazania za przestępstwo kryminalne w przyszłości.

**95.2** Przepisy zawarte w niniejszym dziale zapewniają dodatkowe gwarancje dla więźniów śledczych.

**95.3** Władze więzienne w stosunku do więźniów śledczych stosują te same zasady, którymi kierują się w traktowaniu wszystkich więźniów i zapewniają więźniom śledczym możliwość uczestniczenia w tych samych zajęciach, o których mowa w niniejszych regułach.

REGUŁY MANDELI

**Reguła 111**

Osoby zatrzymane oraz aresztowane z powodu zarzutów kryminalnych, które zatrzymane są przez policję, bądź przebywają w areszcie śledczym, lecz sprawa ich nie została jeszcze rozpoznana, ani też nie zostali skazani, w regułach poniższych określane będą jako "więźniowie nie osądzeni".

Domniemywa się, iż więźniowie nieosądzeni są niewinni; w taki też sposób będą oni traktowani.

Bez uszczerbku dla przepisów prawnych, które mają na celu ochronę wolności osobistej, bądź przewidują określoną procedurę nadzoru wobec więźniów nieosądzonych, więźniowie tacy będą korzystać z opisanego poniżej szczególnego traktowania, które przedstawione jest tylko w zakresie jego najważniejszych wymogów.

ZAKWATEROWANIE/ OSOBY ZATRZYMANE ORAZ ARESZTOWANE

EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**96.** Na ile to możliwe, więźniowie śledczy mają możliwość bycia osadzonymi w jednoosobowych celach, chyba że przebywanie z innymi więźniami śledczymi byłoby dla nich korzystne albo sąd wyraźnie zadecyduje o specjalnym osadzeniu określonego więźnia.

REGUŁY MANDELI

**Reguła 112**

Więźniowie nieosądzeni będą przetrzymywani oddzielnie od więźniów skazanych.

Młodzi więźniowie nieosądzeni będą przetrzymywani oddzielnie od osób dorosłych oraz, co do zasady, w oddzielnych instytucjach o charakterze izolacyjnym.

**Reguła 113**

Więźniowie nieosądzeni będą spać w pojedynkę w odrębnych pomieszczeniach, z zastrzeżeniem

możliwych odstępstw od tej zasady wynikających ze zwyczajów miejscowych wiążących się z klimatem.

## ODZIEŻ/ OSOBY ZATRZYMANE ORAZ ARESZTOWANE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

97.1 Więźniowie śledczy mają prawo noszenia własnych ubrań, jeśli są one odpowiednie do noszenia w więzieniu.

97.2 Więźniom śledczym, którzy nie mają własnej odzieży odpowiadającej wymogom więziennym, należy taką zapewnić, nie może być ona jednak identyczna z odzieżą noszoną przez więźniów odbywających karę pozbawienia wolności.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 115

Więzień nieosądzony będzie mógł nosić własną odzież, o ile jest ona czysta i odpowiednia. Jeśli nosi on strój więzienny, strój ten będzie się różnił od tego, który jest dostarczany więźniom skazanym.

## PORADY PRAWNE/ OSOBY ZATRZYMANE ORAZ ARESZTOWANE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

98.1 Więźniowie śledczy są jasno informowani o ich prawie do pomocy prawnej.

98.2 Zapewnia się wszystkie niezbędne warunki, aby pomóc więźniom śledczym w przygotowaniu własnej obrony i kontaktach z ich przedstawicielami prawnymi.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 119

Każdy więzień nieosądzony zostanie niezwłocznie poinformowany o przyczynach zatrzymania oraz o stawianych mu zarzutach.

Jeśli więzień nieosądzony nie ma obrońcy z wyboru, będzie on uprawniony do otrzymania pomocy obrońcy przyznanego mu przez organ sądowy lub inny, we wszystkich przypadkach, gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości, jak również do uzyskania tej pomocy bezpłatnie, jeśli nie posiada wystarczających środków, by za nią zapłacić. Odmowa dostępu do obrońcy będzie stanowić podstawę niezwłocznej niezależnej kontroli.

### Reguła 120

Uprawnienia i procedury regulujące dostęp więźnia nieosądzonemu do swojego obrońcy lub pomocy prawnej w zakresie swojej obrony będą podlegały tym samym zasadom, które przedstawiono w regule 61.

Więźniowi nieosądzonemu, jeśli sobie tego zażyczy, dostarczy się materiały piśmiennicze potrzebne do przygotowania dokumentów związanych z jego obroną, w tym poufnych poleceń dla jego obrońcy lub osoby świadczącej pomoc prawną.

## PRACA/ OSOBY ZATRZYMANE ORAZ ARESZTOWANE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**100.1** Więźniowie śledczy mają możliwość pracy, ale nie są do niej zmuszani.

**100.2** Jeśli więźniowie śledczy zdecydują się na pracę, wówczas stosują się do nich wszystkie postanowienia reguły 26, włączając w to te, które odnoszą się do wynagrodzenia.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 116

Więźniowi nieosądzonemu zawsze oferuje się możliwość pracy, nie będzie się go jednak zobowiązywać do pracy. Jeśli zdecyduje się on pracować, otrzyma za tę pracę wynagrodzenie.

## ZASTOSOWANIE RYGORY DLA WIĘŹNIÓW SKAZANYCH

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**101.** Jeśli więzień śledczy zażąda bycia poddanym rygorowi przeznaczonemu dla osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności, wówczas władze więzienne mają obowiązek, na ile to możliwe, spełnić to żądanie.

### REGUŁY MANDELI

## CZĘŚĆ VIII

### OSADZENI ODBYWAJĄCY KARĘ

#### CELE RYGORU OBEJMUJĄCEGO ODBYWAJĄCYCH KARĘ

##### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**102.1** Obok ogólnych zasad odnoszących się do wszystkich więźniów, rygor dla odbywających karę ma na celu umożliwienie więźniom prowadzenia odpowiedzialnego i zgodnego z prawem życia.

**102.2** Osadzenie poprzez pozbawienie wolności stanowi karę samą w sobie i dlatego rygor dla więźniów skazanych nie przyczynia się do pogorszenia cierpień nierozdzielnie związanych z osadzeniem.

##### REGUŁY MANDELI

#### WYKONYWANIE RYGORU DLA OSADZONYCH ODBYWAJĄCYCH KARĘ

##### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**103.1** Rygor dla osadzonych odbywających stosuje się niezwłocznie wobec więźniów nowo przyjętych o takim statusie, chyba że rozpoczął się on już wcześniej.

**103.2** Niezwłocznie po przyjęciu opracowuje się raporty odnośnie osobistej sytuacji każdego z osadzonych odbywającego karę, proponowanych planów wykonywania przez nich kary i strategii przygotowania do zwolnienia.

**103.3** Osadzeni odbywający zachęceni są do współuczestnictwa w opracowywaniu własnych indywidualnych planów odbywania kary.

**103.4** Plany takie, na ile to możliwe odnoszą się do:

##### REGUŁY MANDELI



a) pracy;

b) edukacji;

c) innych zajęć;

d) przygotowania do zwolnienia

**103.5** Praca społeczna, opieka medyczna i psychologiczna mogą także stanowić część rygoru osadzonych odbywających karę.

**103.6** Istnieje system przepustek jako integralna część ogólnego rygoru dla osadzonych odbywających karę.

**103.7** Więźniowie, którzy wyrażą zgodę mogą być włączeni do programu sprawiedliwości resocjalizacyjnej i naprawiania własnych przestępstw.

**103.8** Szczególną uwagę poświęca się zapewnieniu opracowania odpowiednich planów i rygorów wykonywania kary dożywocia i kar długookresowych.

## ORGANIZACYJNE ASPEKTY ODBYWANIA KARY

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**104.1** Na ile to możliwe i zgodne z wymaganiami reguły 17, oddzielne zakłady lub ich oddziały są używane dla usprawnienia zarządzania różnymi rygorami dla poszczególnych kategorii więźniów.

**104.2** Istnieją procedury dla opracowania i regularnego przeglądu indywidualnych

planów wykonywania kary dla więźniów, które biorą pod uwagę odpowiednie raporty, wyczerpujące konsultacje zarówno wśród personelu, jak i zainteresowanych więźniów, którzy są w to zaangażowani na tyle, na ile to

### REGUŁY MANDELI

możliwe.

**104.3** Raporty takie zawsze uwzględniają sprawozdania sporządzone przez pracowników bezpośrednio nadzorujących danego więźnia.

## EDUKACJA WIĘŹNIÓW SKAZANYCH

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**106.1** Kluczowym elementem rygoru dla więźniów skazanych jest systematyczny program edukacyjny, ukierunkowany na podnoszenie kwalifikacji i poziomu wykształcenia więźnia oraz stworzenie mu perspektyw prowadzenia życia odpowiedzialnego i wolnego od przestępstw.

**106.2** Wszystkich skazanych więźniów zachęca się do brania udziału w programach edukacyjnych i szkoleniowych.

**106.3** Programy edukacyjne dla więźniów skazanych dopasowane są do przewidywanego okresu pobytu w więzieniu.

### REGUŁY MANDELI

## ZWOLNIENIE ODBYWAJĄCYCH KARĘ/ KONTAKTY ZE SPOŁECZEŃSTWEM I OPIEKA PO ZWOLNIENIU

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

**107.1** Odbywającym karę, we właściwym czasie przed zwolnieniem, pomaga się poprzez odpowiednie procedury i specjalne programy umożliwiające im przejście z życia w więzieniu do funkcjonowania w społeczności przestrzegającej prawa.

**107.2** Zwłaszcza w przypadku więźniów odbywających dłuższe kary, podejmuje się kroki w celu zapewnienia stopniowego powrotu skazanych do życia w wolnym społeczeństwie.

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 106

Szczególne uwagi będą poświęcać utrzymaniu i poprawie takich relacji pomiędzy więźniem i jego rodziną, jakie są pożądane w najlepszym interesie obydwu stron.

#### Reguła 107

Począwszy od rozpoczęcia wykonania kary przez więźnia, pod uwagę będzie brana jego przyszłość po zwolnieniu; będzie się go również zachęcać

**107.3** Cel ten może być osiągnięty poprzez odpowiedni program przygotowujący skazanego do życia po zwolnieniu, realizowany jeszcze w więzieniu, bądź poprzez warunkowe zwolnienie z określonym rodzajem dozoru połączonym ze skuteczną opieką socjalną.

**107.4** Władze więzienne ściśle współpracują ze służbami i instytucjami nadzorującymi i pomagającymi zwolnionym więźniom w umożliwieniu im wszystkim ponownego odnalezienia się we wspólnocie, a w szczególności w środowisku rodzinnym oraz zatrudnieniu.

**107.5** Przedstawiciele takich służb i instytucji mają zapewniony wszelki niezbędny dostęp do zakładu i więźniów po to, aby ci mogli uczestniczyć w przygotowaniach do ich zwolnienia i opracowania programów wspomagających już po zwolnieniu.

oraz pomagać mu w utrzymaniu bądź ustanowieniu takich stosunków z osobami lub instytucjami poza zakładem karnym, jakie mogą najlepiej wpłynąć na interesy jego rodziny oraz jego resocjalizację.

#### **Reguła 108**

Służby i instytucje, rządowe lub inne, które pomagają zwolnionym więźniom powrócić do społeczeństwa, zapewnią - w takim stopniu, w jakim jest to możliwe i potrzebne - by zwolnieni więźniowie posiadali odpowiednie dokumenty, w tym dokumenty identyfikacyjne, zapewnione im zostało odpowiednie miejsce zamieszkania i praca, byli odpowiednio ubrani, przy uwzględnieniu klimatu oraz pory roku, a także mieli wystarczające środki, aby dotrzeć na miejsce przeznaczenia i utrzymać się w okresie bezpośrednio następującym po zwolnieniu.

Upoważnieni przedstawiciele takich instytucji będą mieli wszelki niezbędny dostęp do instytucji o charakterze izolacyjnym oraz do więźniów, jak również, od momentu rozpoczęcia wykonywania kary, angażowani będą w konsultacje odnośnie przyszłości więźnia.

Pożądaną jest, aby działalność takich instytucji, tak dalece, jak to możliwe, była scentralizowana lub koordynowana, w celu zapewnienia najlepszego pożytku z podejmowanych przez nie wysiłków.

## ODDZIELENIE POSZCZEGÓLNYCH KATEGORII WIĘŹNIÓW

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 11**

Więźniowie poszczególnych kategorii będą umieszczani w odrębnych instytucjach bądź częściach instytucji, przy wzięciu pod uwagę ich płci, wieku, uprzednich skazań, podstawy

prawnej uwięzienia oraz wymogów postępowania z nimi. Oznacza to, że:

(a) mężczyźni i kobiety, w takim stopniu, jak to możliwe, będą umieszczani w odrębnych instytucjach; w instytucjach przyjmujących zarówno mężczyzn, jak i kobiety, części instytucji przeznaczone dla kobiet będą całkowicie oddzielone;

(b) osoby nieosądzone będą oddzielone od osób skazanych;

(c) osoby uwięzione za długi oraz inne osoby uwięzione z tytułu odpowiedzialności cywilnoprawnej będą oddzielone od osób uwięzionych za popełnienie przestępstw kryminalnych;

(d) młodzi więźniowie będą oddzieleni od osób dorosłych.

## KSIĄŻKI

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 64

Każdy zakład karny będzie dysponował biblioteką do użytku wszystkich kategorii więźniów, odpowiednio wyposażoną zarówno w książki o charakterze beletrystycznym, jak i oświatowym, a więźniowie będą zachęceni do pełnego korzystania z nich.

## POWIADAMIANIE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 68

Każdy więzień będzie miał prawo, a także zapewnione mu zostaną możliwości i środki, by natychmiast poinformować swoją rodzinę lub jakąkolwiek inną osobę wyznaczoną jako osoba

kontaktowa, o uwięzieniu go lub przeniesieniu do innej instytucji o charakterze izolacyjnym oraz o jakiegokolwiek poważnej chorobie lub urazie. Udostępnianie danych osobowych więźniów podlega prawu krajowemu.

#### **Reguła 69**

W przypadku śmierci więźnia, dyrektor więzienia natychmiast poinformuje o tym najbliższego krewnego więźnia lub osobę wyznaczoną do kontaktu w sytuacjach awaryjnych. Osoby wyznaczone przez więźnia do otrzymywania informacji o jego zdrowiu zostaną poinformowane przez dyrektora więzienia o przypadkach poważnej choroby, zranienia lub przeniesienia do zakładu opieki zdrowotnej. Na wyraźną prośbę więźnia jego małżonek lub najbliższy krewny nie będzie informowany o jego chorobie lub zranieniu.

#### **Reguła 70**

Więźnia natychmiast poinformuje się o śmierci lub poważnej chorobie jakiegokolwiek bliskiego krewnego lub partnera. W przypadku choroby bliskiego krewnego lub partnera, która stwarza zagrożenie życia, gdy tylko okoliczności na to pozwalają, więźniowi powinno się zezwolić na odwiedzenie chorego - pod eskortą lub samemu - bądź na uczestniczenie w pogrzebie bliskiego lub partnera w przypadku śmierci.

## DOCHODZENIA

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 71**

Niezależnie od wszczęcia wewnętrznego dochodzenia, dyrektor więzienia bez zwłoki powiadomi o każdym przypadku śmierci,

zaginięcia lub poważnego urazu więźnia organ sądowy lub inny właściwy organ działający niezależnie od administracji więziennej uprawniony do przeprowadzenia szybkiego, bezstronnego i skutecznego dochodzenia w sprawie okoliczności oraz przyczyn takich przypadków. Administracja więzienna będzie w pełni współpracować z tym organem oraz zabezpieczy wszelkie dowody.

Obowiązek narzucony w ustępie 1 niniejszej reguły będzie w równym stopniu obowiązywał za każdym razem, gdy zaistnieją uzasadnione podstawy, by twierdzić, że w zakładzie doszło do stosowania tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, niezależnie od tego, czy wniesiono oficjalną skargę.

Za każdym razem, gdy zaistnieją uzasadnione podstawy, by twierdzić, że dokonano nadużyć, o których mowa w ustępie 2 niniejszej reguły, natychmiast zostaną podjęte kroki mające zapewnić, że żadne osoby potencjalnie związane ze zdarzeniem nie biorą udziału w dochodzeniu i nie mają kontaktu ze świadkami, ofiarą lub rodziną ofiary.

#### **Reguła 72**

Administracja więzienna obchodzi się z ciałem zmarłego więźnia z szacunkiem i godnością. Ciało zmarłego więźnia zostanie zwrócone jego najbliższemu krewnemu w możliwie najkrótszym czasie, najpóźniej po zakończeniu dochodzenia. Administracja więzienna ułatwi zorganizowanie pogrzebu właściwego pod względem kulturowym w przypadku, gdy nie istnieje żadna inna odpowiedzialna strona skłonna lub zdolna to uczynić, a także będzie przechowywać kompletny rejestr tego pogrzebu.

## II. REGUŁY STOSOWANE DO POSZCZEGÓLNYCH KATEGORII WIĘŹNIÓW A. SKAZANI ZASADY WIODĄCE

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 86**

Celem poniższych zasad wiodących jest ukazanie, w jakim duchu instytucje o charakterze izolacyjnym powinny być zarządzane oraz jakie cele powinny starać się realizować, zgodnie z deklaracją uczynioną w uwagach wstępnych pkt 1 niniejszych reguł.

#### **Reguła 87**

Pożądane jest, aby przed ukończeniem okresu odbywania kary podejmowane były odpowiednie kroki w celu zapewnienia więźniowi stopniowego powrotu do życia w społeczeństwie. Cel ten, w zależności od danego przypadku, może być osiągnięty przez szczególny reżim stosowany w okresie przed zwolnieniem w tym samym zakładzie karnym lub innej odpowiedniej instytucji, bądź też przez zwolnienie na okres próbny pod określoną formą nadzoru, który nie powinien być powierzany policji, lecz połączony z jakąś formą skutecznej pomocy społecznej.

#### **Reguła 88**

Sposób postępowania z więźniami nie powinien podkreślać ich wykluczenia ze społeczeństwa, lecz to, iż nieprzerwanie stanowią oni jego część. Dlatego, gdy będzie to możliwe, instytucje publiczne powinny być angażowane we wspieranie personelu zakładu w realizacji zadania resocjalizacji więźniów.

W każdym zakładzie karnym powinni być angażowani pracownicy społeczni, którym

powierzać się będzie obowiązki polegające na utrzymywaniu i wzmacnianiu wszelkich pożądaných związków więźnia z jego rodziną oraz wartościowymi instytucjami społecznymi. W maksymalnym zakresie zgodnym z przepisami prawa oraz orzeczoną wyrokiem powinno się podejmować kroki w celu zagwarantowania praw odnoszących się do interesów cywilnych, praw z ubezpieczenia społecznego oraz innych społecznych świadczeń na rzecz więźniów.

#### **Reguła 89**

Realizacja tych zadań wymaga indywidualizacji postępowania z więźniami i, w tym celu, elastycznego systemu klasyfikacji więźniów na grupy. Jest z tego powodu pożądané, by takie grupy były umieszczane w odrębnych zakładach karnych, odpowiednio do sposobu postępowania z więźniami w każdej z nich.

Instytucje te nie muszą zapewniać jednakowego poziomu zabezpieczeń wobec każdej z grup. Pożądané jest zapewnienie zróżnicowanych stopni zabezpieczeń odpowiednio do potrzeb wiążących się z każdą z grup więźniów. Instytucje otwarte, przez sam fakt, iż nie zapewniają żadnych fizycznych zabezpieczeń, lecz opierają się na samodyscyplinie więźniów, zapewniają najbardziej korzystne warunki resocjalizacji dla starannie dobranych więźniów. Pożądané jest, by liczba więźniów w instytucjach zamkniętych nie była tak duża, że przyniosłoby to uszczerbek indywidualizacji postępowania z więźniami. W niektórych państwach uznaje się, iż liczba ta nie powinna przekraczać pięciuset więźniów. W instytucjach otwartych liczba więźniów powinna być tak mała, jak to możliwe.

Z drugiej strony nie jest pożądanym



utrzymywanie więzień tak małych, iż nie jest w nich możliwe zapewnienie odpowiedniego wyposażenia.

#### Reguła 90

Obowiązki społeczeństwa nie kończą się z chwilą zwolnienia więźnia. Dlatego też istnieć powinny rządowe lub prywatne instytucje zajmujące się udzielaniem zwolnionym więźniom skutecznej pomocy, ukierunkowanej na zmniejszenie wobec nich uprzedzeń oraz na ich społeczną reintegrację.

## POSTĘPOWANIE Z WIĘZNIAMI

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### Reguła 91

Postępowanie z osobami skazanymi na karę pozbawienia wolności lub podobny środek będzie miało na celu, w takim stopniu, w jakim długość wyroku na to pozwala, wywołanie w nich woli prowadzenia po zwolnieniu życia zgodnego z prawem i samodzielnego zarabiania na własne utrzymanie, a także przystosowanie ich do tego. Postępowanie będzie tego rodzaju, by wzbudzić uczucie szacunku dla siebie oraz rozwinąć w nich poczucie odpowiedzialności.

#### Reguła 92

Aby osiągnąć te cele zastosowane powinny być wszelkie odpowiednie środki, włączając w to - w państwach, w których jest to możliwe - opiekę religijną, a także wykształcenie, doradztwo i szkolenie zawodowe, doradztwo w zatrudnieniu, indywidualne programy postępowania z więźniem, wpływanie na rozwój fizyczny i moralny, zgodnie z indywidualnymi potrzebami każdego więźnia, przy wzięciu pod uwagę jego

przeszłości społecznej i kryminalnej, jego fizycznych oraz psychicznych zdolności i predyspozycji, jego osobowości, długości wyroku oraz perspektyw po zwolnieniu z zakładu.

W przypadku każdego więźnia skazanego na odpowiednio długą karę pozbawienia wolności, tak wcześnie, jak to możliwe po jego przyjęciu do zakładu, dyrektor zakładu zgromadzi pełne dane w zakresie kwestii, o których mowa w ustępie 1 niniejszej reguły. Informacje takie zawsze będą obejmować opinię lekarza lub innego wykwalifikowanego pracownika służby zdrowia na temat fizycznego i psychicznego stanu więźnia.

Informacje takie oraz inne odpowiednie dokumenty przechowywane będą w odrębnych aktach. Akta te będą uaktualniane oraz zorganizowane w taki sposób, by personel mógł mieć do nich dostęp zawsze, gdy zajdzie taka potrzeba.

## KLASYFIKACJA WIĘŹNIÓW ORAZ INDYWIDUALIZACJA POSTĘPOWANIA Z WIĘŹNIAMI

### EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

### REGUŁY MANDELI

#### **Reguła 93**

Celem klasyfikacji będzie:

Oddzielenie tych więźniów, którzy z powodu przeszłości kryminalnej lub swojego charakteru mogą wywierać na innych zły wpływ;

Podział więźniów na kategorie w celu ułatwienia odpowiedniego postępowania z nimi w celu resocjalizacji.

Tak dalece, jak to możliwe, odrębne zakłady karne lub odrębne części takich zakładów będą przeznaczane dla różnych kategorii więźniów.

**Reguła 94**

Tak wcześnie, jak to możliwe po przyjęciu do zakładu i po zbadaniu osobowości każdego więźnia skazanego na odpowiednio długą karę pozbawienia wolności, przygotowany zostanie program postępowania z nim/nią, w świetle wiedzy uzyskanej na temat jego indywidualnych potrzeb, zdolności i skłonności.

ULGI

EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

REGUŁY MANDELI

**Reguła 95**

W każdym zakładzie karnym, w celu zachęcenia do dobrego sprawowania, rozwijania poczucia odpowiedzialności oraz zapewnienia zainteresowania i współpracy więźniów w procesie resocjalizacji, powinien zostać opracowany system ulg odpowiednio do różnych kategorii więźniów i różnych metod postępowania z nimi.

C. OSOBY ZATRZYMANE ORAZ ARESZTOWANE

EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

REGUŁY MANDELI

**Reguła 114**

W ramach ograniczeń wynikających z porządku w instytucji o charakterze izolacyjnym, więźniowie nieosadzeni mogą, jeśli sobie tego życzą, posiadać własną żywność nabytą na własny koszt z zewnątrz przez administrację instytucji bądź przez rodzinę lub przyjaciół. W innym przypadku administracja instytucji zapewni wyżywienie.

**Reguła 117**

Więźniowi nieosądzonemu zezwoli się nabywać na własny koszt lub na koszt osoby trzeciej takie książki, gazety, materiały piśmiennicze i inne środki służące do jego zajęć, które zgodne są z interesem wymiaru sprawiedliwości oraz wymogami bezpieczeństwa i porządku w instytucji.

**Reguła 118**

Więźniowi nieosądzonemu zezwoli się na przyjmowanie wizyt i leczenie przez własnego lekarza lub dentystę, jeżeli istnieje uzasadniony powód dla takiego wniosku i jeśli jest on w stanie pokryć wszelkie wiążące się z tym koszty.

OSOBY ZATRZYMANE LUB ARESZTOWANE BEZ PRZEDSTAWIANIA ZARZUTÓW

EUROPEJSKIE REGUŁY WIĘZIENNE

REGUŁY MANDELI

**Reguła 122**

Bez uszczerbku dla postanowień artykułu 9 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych,<sup>28</sup> osobom aresztowanym lub uwięzionym bez przedstawienia zarzutów przyznana zostanie taka sama ochrona, jak ta, która przyznana jest zgodnie z częścią I oraz częścią II, rozdziałem C niniejszych reguł. Właściwe postanowienia części II, rozdziału A niniejszych reguł będą stosowane odpowiednio w przypadkach, gdy ich zastosowanie może być korzystne wobec tej szczególnej grupy osób uwięzionych, z zastrzeżeniem, iż nie zostaną podjęte żadne środki, które by wskazywały, iż w jakikolwiek sposób wobec osób, które nie zostały skazane za żadne przestępstwo kryminalne, potrzebna jest reedukacja lub resocjalizacja.